زموږ کلي او بانډې

Ketabton.com

سميع الدين افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

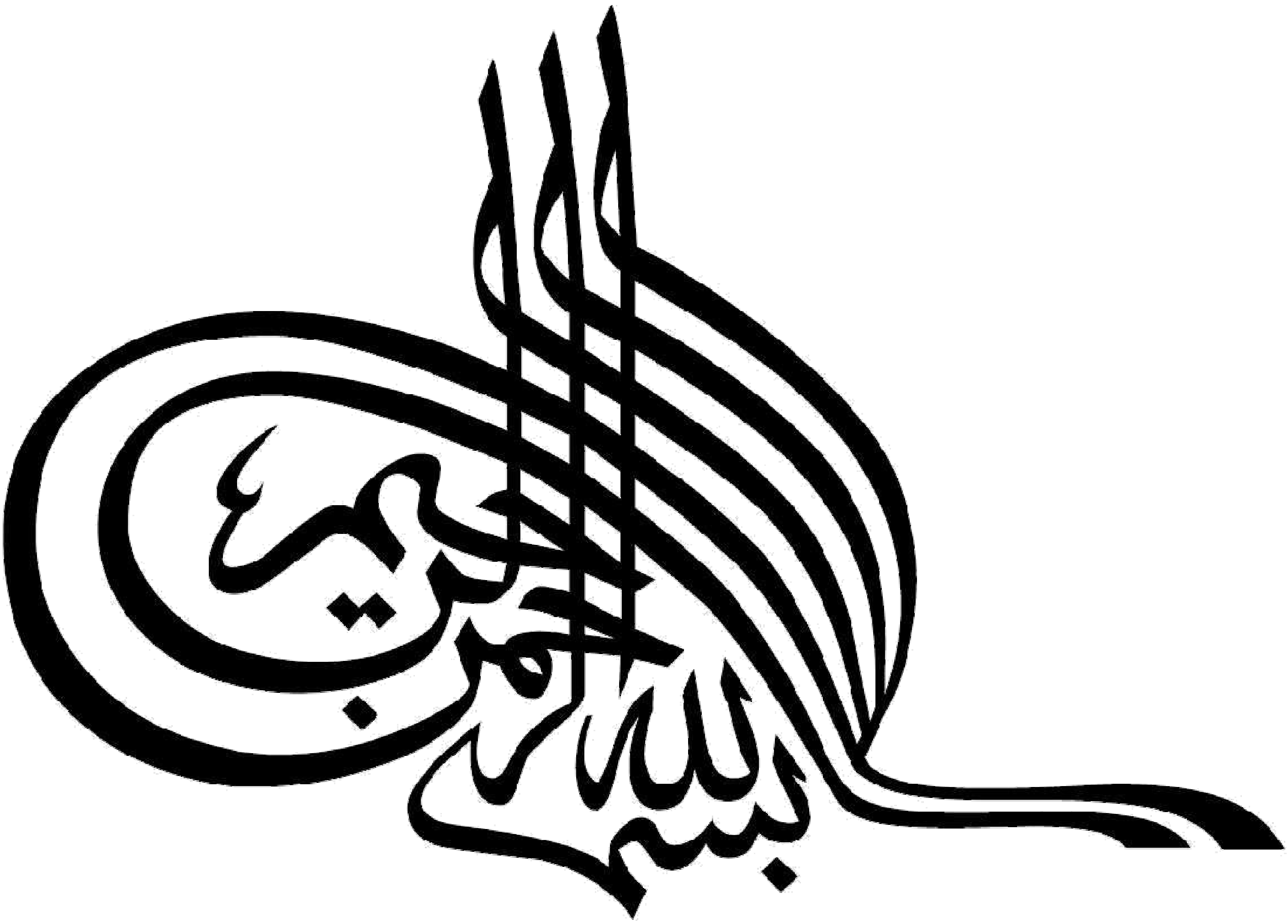

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم::	زموږ کلي اوبانډې
ليکوال::	سميع الدين افغاني
خپرندوی::	افغان ننګ ويب پاڼه
کمپوز/ډيزاين::	اجمل اکبري
دخپرېدو کال::	د ۱۳۹۰ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

درنو لوستونکو
پدې کتاب کې د لغمان په اړه د ډېرو ارزښتناکو معاصره څېړونکو او لیکوالانو د معتبره تاریخي
لیکنو کره مطالب راټول شوي چې ددې مطالبو یادونه پدې کتاب کې لازم او ضروری ګڼل
کیږي. هیله ده چې ددې مطالبو په راټولولو سره مو د لغمان په اړه درنو لوستونکو ته د پام وړ
معلومات برابر کړي وي.
د مولانا دکتور محمد سعید سعید افغاني یادداشتونه.
د ښاغلي شهسوار سنګروال صیب لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت.
د ښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت.
د ښاغلی نجم الدین سعدي لیکنه لغماني اوکره او دهغه ډولونه
او همدارنګه د افغان ننګ د ښکلې پاڼې د قدرورو او بادرد کارکونکو او په خاصه توګه د
ښاغلي اجمل اکبری صیب نه د کتاب د تنظیم برابرولو په برخه د زړه د کومي مننه کوم کور مو
ودانکې.
دوستانو دلیکنو ته چې په کتاب کې ځای ورکړل شوی دی د دوي همکاري د یادولو او مننې وړ
ګڼم.
سمیع الدین افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ برخه

محترمو لوستونکو

لکه څنګه چې هر انسان خپل دژوند ، کوچني والي اودستريدوخوړېاوترخې خاطرې له ځانه سره
په خپل ذهن کې لري ،خوکله چې دانسان عمر زياتيږي دکلي،کور،ښوونځی اوټول هغه
چاپيريال چې انسان پکې سترشوی دی او د ژونـد مـختلف پړاوونه يې پکې تير کړي دي
هميشــه د هغه يادونه او خــاطرې سړي ته په سـترګو کيږي ، خــو دا يادونه هغه وخت زيات
شي چې انسان د خپلو کلو او بانډو او وطن څخه لرې په پردي وطن کــې دمساپرۍ
او مــهاجرت شپې او ورځې
تيروي . په دغه ياداشتونو کې د کـلو او بانډو عاميانه او پرګنيز کلتور ، رسم اورواجـــونو
سره د اشنا کيد لو ترڅنګ عاميانه اوکليوالي اصطلاحاتو ته خاصه پاملرنه شوې ده چې ترڅومو
له يوې خوا دغه اصطلاحات ژوندي ساتلي وي اوله بلې خوا ددې اصطلاحاتو په کارولو سره
دغه ليکنې ته پرګنيز رنګ اوخوند ورکړی وي .

مورنی نيکه

زما مورنی نيکه خدای بښلی ګل احمد د مرحوم ملا صفت ځوی وه چې د لغمان دچاردهي دصفت
د کلي په سيمه کې تقريباً دولس جريبه ځمکه لرله چې دااندازه ځمکه په لغمان کې ديوی کورنۍ
لپاره مناسب حاصل او ښه عايد برابر ولی شي .

په هغه کلي کې چې مــوږ اوسيدلو د استاني بابا زيــارت ، اخوند کلی او باغمرزا د کلو په
مرکزيت کې يې موقعت درلود چې د ملاصفت دکلــي پـه نامه يــاديده او دشلو کورنيوپه
شاوخوا پکې هستوګنه درلوده چې د ټولو يو مشترک جومات وه .
جومات ته به دکلي سپين ګيري ، ځوانان او هلکان د لمانځه لپاره راتلل دجومات ملا به
دلمانځه څخه برسيره دکلي هلکانو او ماشومانو ته هر سهار د قاعدې بغدادې الفبا ، پنج
کتاب، قرانکريم ، قدري ، تفنګسايه ،تفسير، ګلستان ، د تفسير علوم او نور ديني کتابونو
تدريس کاوه .
نيکه به دملا اذان څخه د مخه دکلا په بياله کې اودس تازه کړ، پګړۍ به يې وتړله ،خپله شړۍ
به يې ترځان چارپيره کړه او دسهار لما نځه لپاره جومات ته ځان رساوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې به لمونځ وشو نو کلا ته تررسیدلو پورې د خـدای ذکر کاوه او تسبیح به یې اړولې ۰

نیابــه دمعمول سره سم دنیکه تر راتګه سبانــاری تیاروه ، دکلي رواج وه پــه سبا ناري کــې به دغرمې ډوډۍ په شان هر رنګ خواړه پخیدل خو د کرتو اوړره چې دوازدې سره شوي غوړي به یې په څرخني کې اچول د تازه سبو او د وچې شوې غوښې د قورمې سره خاص خوند اومزه لرله ۰
نیکه به کله چې د سبا ناری وکړنو څاروي به یې مخکې کړل او د دامان کلا په لور به روان شو ۰
د دامان کلا چې نیکه نوې جــوړه کــړې وه او هغه د نیکه د مځکو تــر څنګ په یوې غنډۍ کې یو اځینۍ کلا وه چې په لاندې برخه کې یې لویه بیاله وه او ددغې بیالې دواړه خواو کې د انځرو او بې دانه توتو ونې ولاړې وې چې په خپل موسم کې یې ښه انځر او خواړه توتانو حاصل ورکاوه۰

نیکه به څاروي د دهقان په مرسته د شوتلو په پټي کــې چې شوتله یې له پخوا ریبل شوې وه په مناسب ځای کې دیوې اوږدې رسی سره چې یو سر یې د څاروي په غاړه او په بل سر کې یې دلرګو میخ وه په پټي کې میخ کړل او خپله به د دهقان سره د زمینداری په کارونو بوخت شو ۰
نیکه ټوله مځکه محمد جان ماما ته چې د باغمراز په کلي کې د خپلی کورنی سره هستوګنه درلوده په دهقاني ورکړې وه خودی به هم ورسره جوخت دقلبې ، مالې ،تخم پاشلو او اوبو لګولو پورې مرسته کوله ۰
نیکه د دامان په مځکو کې د غنم ، جوار ، اوربشې او شوتلو تر څنګ رنګارنګ حبوبات او ترکاري لکه رومی او توربادنجان ، بامیا یا بینډۍ ، نــوش پیاز ، ګشنیچ ، نانا ویلنی، ترایي تــر څنګ بادرنګ، هندوانې او خټکي هم کرل او د هغو د ابو لګولو او سرې شیندلو کار به یې د محمد جان ماما سره یو ځاي تر سره کول چې ددغه کرل شوو غله جاتو ،حبوباتو او ترکاریود حاصلاتو څخه نه تنها موږ بلکه محمد جان ماما او کله کله کلیوالو د استفادې وړ هم ګرځیدل ۰
ددې تر څنګ د غوا شدې ، ماسته ،کوچ او شړمبه هم د خدای هغه نعمتونه دي چې د کلو او بانډو اوسیدونکو لپاره خدای پیرزو کړي دي ۰

دکلي خلکو ساده او بې الایشه ژوند درلوده ،په ورځني کارونو کې ربښتینولي او صداقت مهم اصل ګڼل کیده او په مشکلاتو او ستونزو کې یود بل لاس نیوی کاوه، خو کله به بیا یو نیم داسې مــکاره هم پیدا شو چې دکلي ټول اوسیدونکي به ورسره په عذاب وه۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلي کې دمیلمه ښه احترام او عزت کیده، میلمه ته به بر سیره پر هغه څه چې په کورکې تیار وه اضافي خوراک او څښاک هم برابرول او د میلمه مخې ته ایښودل کیده، خوکه میلمه به موړ وه نو دخوړو چایو څښل خو حتمي خبره وه، چې زموږ په سیمه او منطقه کې دچایو سره دبورې په ځای د ګوړې او پتاسو څخه استفاده کیدله۰

د ګوړې د جوړولو ترتیب

د ګوړې جوړول په لغمان کې د ځمکی لرونکو خلکو رواج وه،هغوی به نیم جریب او یا څو بسوې

مځکه دګنیو دکرلو لپاره جدا کړه ،چې په هغه کې د ګنیو تر څنګ بادرنګ ،پیاز ،مرچ ، رومي بادنجان او نورو تر کاري او نیالونه یو ځای کـرل همدا چې

دبـــادرنګو او نورو ترکاریو حاصل به واخستل شو نوګنیو به سر را جګ کړی وه نو کله چې به ګنی ورسیدل او د استفادې وړ به شول بیا به د ګوړې جوړولو تدابیر نیول کیدل، هغه داسې چې په لغمان کې د ګوړې جوړولــو سیار ماشینونه وه چې پاخه ماهران یې درلودل۰ کله چې به ګني دګانړۍ د ماشین څخه ووتل، او به

یا شیره به یې مخصوص وبتړۍ ګانو ته ور شیوه کیدلې چې ددې بتړۍ ګانو لاندی اورلګیدلی وه کله چې به دګنیو شربت نیمه جامد شکل اختیار کړ بیا به یې پس له یو معین حرارت څخه یو څه نوره مساله ورګډه کړه چې ورو ورو د حلوا په شان نرمه ګوړه او پس د سړید لو څخه کلکه او خوند وره ګوړه ورځني جوړیدله۰

کله کله به یې مختلفی وچې میوې لکه پسته ، بادام ، چارمغز او نورې مسالې ورسره ګډولې چې هغه به یې مساله داره ،پسته اي ، بادامي یا چار مغزي ګوړه بلله۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

په لغمان کې د حيدر خانيو کلی او جامع جومات ۰

په لغمان کې د حيدر خانديو کلی او جامع جومات زموږ د کلي څخه شپږ ميله لرې واټن درلود او زموږ ه کليوالي ښوونځی په همدې جامع جومات کې موقعت درلوده چې استاد شير احمد خان د دې دها تې ښوونځی يوائنی استاد او مسؤول وه ۰
زموږ د عمر هلکان) په هغه وخت کې چې زه د اوو کلو وم (دی د هاتې ښوونځی ته تقريبا د ۱۲ کيلو مترو نه لرې هلکان پلی راتلل ، په دغه کليوالي ښوونځی کې تردريم ټولګي پورې شاګردان په تعليم بوخت وه ۰ استاد شير احمد خان چې دلوړ قد او قامت خاوند ، مهربانه اومدبر ښوونکی وه ، کله کله به يې موږ ترښوونځی پورې رهنمايي کولو او په لاره او ښوونځی کې به يې تل د نصيحت ډکې خاطرې له موږ سره شريکولې ۰

د حيدرخانيو کلی په هغه وخت کې د لاسی صنعت له نظره ډير شهرت درلود ، هلته صنعت کارانو ښکلی چړې او چاقو ګان جوړول چې ښايسته لاستي بـه يې ورته برابرول او همدا رنګه د خمتا په اوبدلو کې يې هم خاص نوم درلود چې د حيدرخانيو د کلي خمتا نه يوازی په لغمان کې بلکه زموږ
د هيواد په نورو ولاياتو کې هم ځانګړی با زار او ارزښت درلود ۰

زموږ په ښوونځی کې په اوسط ډول .د سلو څخه زياتو شاګردان زده کړه کوله چې په درې صنفونو يعنې په لمړي ، دوهم او دريم صنفونو کې په تعليم بوخت وه چې د ښونځی ټولو صنفونو لپاره صرف يو ښوونکی وه ، او استاد شير احمد خان کولای شول چې د ټولو شاګردانو درسي ستونزې او مشکلات حل کړی۰

درسي کتابونه ټولو ته نه رسيدل ،کله به يو کتاب په دوو او ياځو شاګردانو شريک ويشل کيده ۰
ښوونکی صاحب به د دريم ټـولګي لايقه هلکان د خپل تـدريسی پروګرامو ترڅنګ په لمړی او دوهم ټولګيو کې وګمارل چـې افتخاري درس ورکــړي چې دې کار له يوې خوا لايقه شاګردان د تدريس دميتود او رويشونو سره اشنا کول او له بلې خوا دغه شاګردان د استاد شير احمد خان سره د تدريسي پلانونو په عملي کولو کې ډير مثمره رول لوبوه ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې د قلم ،کاغذ او نورو قرطاسيوي موادو نشتوالی احساسوه نو د کاغذ پر ځای مو دوړې توري تختې څخه چې د خپلو کتابونو سره د ځانه سره کور ته وړ له او راوړ لـه استفاده کوله هغه داسې چې هر شاګرد به دا وړه تخته ، دکړکو قلم اومشوانۍ چې دغنمو سياهي به پکې وه له ځانه سره لرله، شاګردانو به د درس دشروع کيدو څخه ځو شيبې دمخه دا تخته داوبو سره دجومات يا ښوونځی په بيالې کې مينځله او وروسته بـه يې تخته ګل يا دتختې مخصوصه خټه پرې و مښله
بـيا به يې دلاس په څنګل دا خټه په تخته کې ښه همواره کـړه ،کله چې دا اوبلنه خټه په تخته کې په مساوی ډول همواره شوه بيا به يې لمرته کيښوده چې وچه شي چې وروسته د ځو شيبو به تخته وچه او ليکلو ته برابره شوه۰

په ښوونځی کې ددنيات، قرانکريم اوحساب ترڅنګ حسن خط ته خاصه پاملر نه وه چې په همدې تخته کـې به مو مشق او تمرين کوه ،الفبا به مو په مشقي تـوګه په کې ليکله بـيا به مو ښوونکی ته د اصلاح لپاره ښودله چې په همدې اسا س او طرز دکارکې شاګردانو خپل مينځې رقابتونه هـم درلودل،هغه يو شاګرد بـه ويل چې زه يې ښکلی ليکم اوهغه بل به بيا ويل چې زه يې تر تا ښه ليکم په همدې ډول دحرفونو ،جملو اومقالود ليکلو سيالۍ د شاګردانو په مينځ کې روانې وې،يو شمير نورو به په دغه تخته کې خـپلو خپلوانو ته لکه پلار ، ورنو، کاکا ، ماما او انډيوالانو ته د خطونو ليکل مشق او تـمرين کوه او ادبی جملې او اصطلاحات به يې پکې کارول چې همـدې رقابتونو زموږ د ښوونځی د شاګردانو دتدريس سطحه لوړه او زموږ ښوونځی په سيمه کې ښه شهرت درلود او ډير مرزايان ترې فارغ شول۰

استاد شيراحمدخان تل هڅه کـوله چې دشاګردانودرسي ستونزې او پـرابلمونه حل کړي او د شاګردانو تدريس اوپوها وي ته يې خاصه پاملرنه درلوده، هغــه به شاګردانو ته تل ويل چې د تعليم سره تربيه ضـرور ده او مـوږ بايـد دې اصل ته ډيره پـاملرنه وکـړو، که څوک تعليم ولري اوتربيه ونه لري مکمل انسان نه دی اوپه ټولنه کې ځای نلری همدارنګه بې تعليمه انسان نه شي کولای په ټولنه کې دترقي او پيشرفت لپاره اوهمدا رنګه په ورځني ژوند او چارو کې برياوې تر لاسه کړي۰

په کلي کې دشيروار رواج۰
په کلي کې دشيرواررواج هم وه هغه داسې چې دکلي درې يا څلوروکورنيو به چې د شيدو غواوې درلودلې په وار سره يوې کورنۍ ته د خپلې غوا شيدې ورکولې چې يوه اونی به د يوه کور او بله اونی به دبل کورچـې په ترتيب او وارسره د تماموهغه کورنيو چې په شيروار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریک وه وار رسیده ،هرې کورنۍ به دخپلو شدو کتې واهه او اندازه یې معلوموله چې بیا په همــاغه اندازه دمقابل لوري څخه شیدې په خپل وارکې ترلاسه کړي ، پــه همدې ډول شیر وار ادامه درلوده ۰

دکلي ښځو په خپل مینځ کې شیر وار اچولی وه نوکله چې بــه د سهار لمونځونه وشول بیا به دکور د بیالې تر غاړې په لویو متې ګانو کې د مستو کټوې خالي کیدلې او دکلي ښځې به ترې چارپیره اود مندانو په واسطه به یې دا مستې په وار سره شاربلې تر څو څګ به یې د مستو څخه جدا اوبیا به یې دچاټی په واسطه په بله مخصوصه متې کې را ټول او تر هغه پورې شار بلې تر څو دڅګ څخه یې کوچ جدا او پاته شړمبه به یې دکلي په کورنو ته بلخصوص پــه هغه کورنیو چې دشدو ځا روي یې نه درلودل ویشل کیدلې ۰

دکوچویا دغوا غوړي چې په زیړ غوړو یادیدل ډیربا ارزشه وه چې اکثرا کورنیو د هغه څخه پــه ورځیني خوراک کې استفاده کوله ، همدا رنګه یو شمیر کورنیو خپل د ضرورت نه زیات کوچ او غوړي پلورل او په مقابل کې به یې دخپلو کور نیو نور داړ تیاوړ توکي پرې رانیول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه برخه

کليوالي ژوند او دخلکو بوختياوې

د لغمان دخلکو ژوند دزحمت ژوند وه ،هلکانو به له ښوونځی ددرسونو تر فراغت ا و په کورکې دغرمې ډوډۍ وروسته په کاراوغریبۍ پسې وتل په مالداری ، زمینداری ،لواولور او نورو کارونو به بوخت شول، کورته به یې د سونګ لرګي برابرول ،څارویو ته به یې رشقه یا شفتله ریبله او د هغو څارنه به یې کوله، د ژمي لـپاره به یې څارویو ته د وچو وښو څپره یا ذخیره جوړوله چې په همدې ډول کورنۍ ته د ازوقه په برابرو لوکې به یې دخپلې کورنۍ دمشرانولاس نیوی کوه .
په لغمان کې دکرنې مځکه دخلکو په پرتله کمه ده او د لغمان دخلکو دکورنیوعواید دکرنې او مالداري له لارې څه نا څه تامینید ه.

ددې مصروفیتـونو تر څنګ د کلي هلکانو تفریفحي پروګرامونه هم لرل ،ماښام به هلکان دکلي ومخې ته ووتل او په مختـلفو ساعت تیریو به بوخت شول، اکثرا دپهلوانی ،توپ ډنډه ،خوسی لوبه، مخ پټونی ،الله داداوډیرو نورومحلي لوبو د سپوږمۍ په شپوکې تر ناوخته پورې دوام درلود .
نیکه به تر مازیګره دبزګر سره دکروندې په کارونوبوخت وه ،موږ به د غرمې ډوډۍ ورته وړله. زموږ دهقان محمد جان نومیده ، هلکانو به ورته محمد جان ماما خطاب کا وه، محمد جان ماما شپه او ورځ په مځکه کې کار کاوه اوډیر زحمت یې ګا له خو تر اخره پورې دسوکا له ژوند خاوند پدې نه شو چې له یوې خوا د ډیر اولادوخیښتن وه او دبلې خوا د فصل دکرلو په موسم کې غنم ،جوار او یانور خوراکي مواد په ګټه یا سود اخستل اود فصل دحاصل په وخت کې یو په یونیم ګټه ورکوله ،که دفصل په سرکې به یې دسود خور څخه لس منه غله واخستله بیا به یې د حا صل په وخت کې پینځه لس منه او که شل منه به یې ورکړې وه دیرش منه او هر څومره چې قرض زیاتیده په همغه اندازه سود خور ګټه ترې اخستله.

دمحمد جان ماما بله چاره نه وه هغه مجبور وه چې اولادونو ته خوراک یا ازوقه برابره کړي او د سود خورو شرایط ومني، هغه کال مې نه هیریږي چې محمد جان ماما د نیکه په مځکه کې د غنمولوګډ کړ بیا یې دلو شوو غنموګیډۍ و چلول،غنم یې غوبل، باداو دیر نور زحمتو نه یې وګالل ،ددرمند په جوړولو کې نه یوا ځې محمد جان ماما بلکه دهغه میرمن او اولادونو هم ډیرې ستونزې وګاللې،خو کله چې درمند جوړ او تللو ته برابرشو ، سود خوریې سرته کیناست ، د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسیمي رواج وه چې بزګر ته به د دري برخو څخه یوه برخه رسیده، دمحمد جان ماما د خپلې برخې سربیره دلو اولور ،درمند جوړولو ،با دولو او چلولو سره سره بس همدومره شوه چې د سود خور قرض پکې مجرا شي،
سود خور چې همیشه لکه اخوند شا ګل ډیره په نکریزو سره وه دغنمو جوالونه په خره بار او دکور
په لور روان شو، محمد جان له ځایه پا ځید خپلې ښځې او اولادونو ته یې وکتل او سوړ اوسیلی یې تر خولې وخوت ۰
نیکه چې دا وضعه ولیده نو محمد جان ته یې د خپلې برخې څخه دولس منه غنم جدا کړل او ورته یې وویل چې اوس دا واخله خدای مهربانه دی کله چې مو جوار وټکول او د توکو څخه مو جدا کړل بیا به سمه مرسته در سره وکړم۰

نیکه به هره جمعې ورځ د تیرګړیو بازار ته ته ،چې کله کله به یې موږ هم له ځانه سره بیولو هغه به دجمعې لمونځ د تیرګړیو په جامع جومات کې کاوه نو کله چې به دجمعې لمونځ وشو بیا به په بازارکې د نرخونو پوښتنه کول شروع شول چې د دې بازار څخه مو کور ته چای ، بوره ، تیل ،مالګه او نور دضرورت وړ توکی را نیو ل ۰

د تیرګړو بازار ته به دجمعې په ورځ له لرې ځایو څخه خلک د تجارت لپاره راتلل، دې بازارخورا ښه ګڼه ګونه او جم ،جوش درلود، خو کله چې حسن خان په لغمان کې والی شو بیا دنوي ښار بنسټ یې دلغمان په ولایت کې کیښوده او د تیرګړو بازار او سني ولایت ته چې دعلیشنګ اوعلینګار د ولسوالیو په مرکزیت کې موقعت لري ولیږدول شو، والی حسن خان دلغمان نوی ښار چې مهترلام ع په نامه یادیږی په ابادولو پیل وکړ۰

حسن خان د عمرانی چارو سره خاصه علاقه درلوده هغه د لغمان ښار ته ښکلی بڼه ورکړه، کلو او بانډو ته یې سرکونه وویستل ، که څه هم پدې کارکې د ستونزو سره مخامخ وه مګر هغه وکولای شو چې د خلکو په مرسته سرکونو پلونو ، پلچکونو او د نوي ښارد ابادولو چارې په پوره زحمت په مخ بوځي چې دلغمان خلک د هغه خدمتونه د قدر وړ بولي۰

وایي مخکې لدې چې حسن خان دلغمان ولایت ته راشي هغه دبغلان په ولایت کې والی وه، هلته یې هم دبغلان دنوي ښار تهداب او اساس ایښی وه نو کله چې دنوي ښار کارونه بشپړ شول ،والی امروکړ چې تمام دولتي دوایر دې نوي ښار ته انتقال شي ، مسولین والي ته راغلل اود ترانسپورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشتوالي ستو نزه يې ور ته وړاندې کړه، هغه چې دا مشکل درک کړی وه نو ټولو کارمندانو ته يې امروکړ چې د خپل دفترونو څخه يو ميز ،ياچوکۍ اويا کوم شی چې د وړلو امکان يې وي ،له ځانه سره واخلي چې په همدې ترتيب حسن خان خپله چوکۍ په اوږه کړه او بې له کوم ترانسپورته د نورو مامورينو سره يو ځای د بغلان نوي ښار ته کوچ کشی وکړه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

په کليو کې ودونه او دودونه:

په کليو کې د ودونو رواجونه ډير ستونزمن وه، د واده مراسموته د ډير پخوا څخه تياری نيول کيده ،ځيني کورنيو به په ځوم ډير باج او تاوانونه را وستل ، هغه يې مجبوروه چې دناوې لپاره ډول ډول جامې ،ګاڼې، زيور او ډير نورمجللو تحايفوبرسيره دناوې نژدې خپلوانو ته نقدي او جنسي تحايف برابر کړي او همدارنګه په واده کې د سيمې خلکو ته ميلمستيا جوړه اودهغوی دخوشحالي لپاره سازيان راوبولي،چې دې او نورملا ماتونکو مصرفونو ډيرکله ځوم دژوند تر پايه پوروړی ساته٠

دکلي هلکان به د سازيانو په راتګ خوښی څرګندوله ، يو بل به يې د واده دځای او د سازيانود ډلي نه خبرول او ويل به يې چې نن شپه په برياکوزکلي کې واده دی او دګلکي استا ديا ماجتي ، غلام ،پاينده اويا کومه بله هنري ډله بې واده ته رابللي ده ٠
سازيانو اوميلمنوته په کلي اويا هم د کلي ومخې ته مناسب ځای جوړوه چې ټغرونه او کټونه به پکې پرا ته اود ګيسونـوپه ذريعه به روښانه کيده ، سندرغاړو به په وار سره ارمونيه ترغاړې کړه او خوږې سندرې او نغمې به يې ميلمنو ته اورولې، موظف کسانوبه چای،چلم او اوبه ګرځولې ، دسيل سيمه به دچلمونو او سګرټو په دودونو لړلې وه٠

په لغمان کې محلي سازيان ډير وه چې دهغوی د جملې څخه يو هم استاد ګل محمد وه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلکي مشهوروه ،هغه به په سندرو کې د مستو بګټيو ،غزلو، مصرو ، اوڅلوريزو ترڅنګ ډېر په زړه پورې داستانونه او ديني قصې کولې،ښه کمپوز ، خوږې نغمې او سرودونه به يې غږول، کله کله به يې د خپل ځوی پاينده محمد سره چې په پاينده مشهور وه په سندرو کې فلبديهه شعرونه په خوږو نغموکې اورول اوشعري مقابله به يې کوله،همداوجه وه چې د عوامو خلکو ډېر خوښيده۰
پاينده هم خوږ اواز درلود او ښه هارمونيه يې غږوله چې ورسته بيا په يو ترافيکی پيښه کې ومړ او ګل محمد استاد تر ډېره وخته دخپل ځوی په غم کې غمجن پاته شو۰

په لغمان کې د مشهورو محـلي هنرمندانو له جمــلې څخه د استاد ګل محمد او پاينده ترڅنګ ډېر نورخوږ ژبي سندرغاړی لکه منګل استاد ، ماجتي استاد ، غلام محمد چې په غلامي مشهور وه، ملا ، ملنګ باغبان ،عاشق ملا شاګل ، زيړګل او ډېر نور وه چې په محفلونو کې د ملنګ جان، بهايي جان، او د لغــمان د شــاعرانو لکه علينګاری استا د ، محمد نور، د ګلکاريو بسملا ، اشکار ،حنان ، شهيد ارمان، عمرزی وال ، ګوجوال ، فقير سيد بها الدين جان او نورو شاعرانو شعرونه په خوږو نغموکې کمپوزاوپه خــپلوخوږواوازونو کې خلکو ته اورول۰

په همدې ډول ساز به ترسبا مازيګر دوام درلود ،مازيګر به ځوانانو ډولۍ به په اوږه کړه ،ځوم يا شاه به د ډولۍ ومخې ته او نورميلمانه او دکلي خلک به د سازيانو د ساز په بدرګه د ډولۍ تر شا ه د ناوې د راوستلو په مقصد روان شول۰

کله چې به د ناوې کلي يا کورته ورسيدل هلته به د نکاح لپاره د کلو مشران ، سپين ږيري ، ملکانو ، ديني علما ، دجومات امام او نوربا نفوذه اشخاص په يوه خاص اومناسب ځا ی يا حجره کې سره راټول اوشرعي نکاح به دجومات دملاصاحب له خوا وتړله شوه چې پس له حجاب اوقبول څخه ځوم اودځوم خپلوانو ته د نکاح مبارکي ويل کيده او د نکاح خواږه به په خلکو تقسيم کړل شول۰

تر نکاح وروسته به سازيانو بيا يوه پنجه مست ساز وکړ اوبيا به ځوم د خسر په کور کې د نوربوج او رواجونو سره پنجه نرموله، هغه داسې چې دکلي نايي ، ترکاڼ، زرګر ، پښ، ګلکار ،اشپز او نورو به په وار سره دځوم ومخې ته کيناستل اوخپله حقداري به يې ځينې غوښتله او ځوم مجبوره وه چې داسيالی ترسره کړي او دهر يو سره حقداري او څه نقدي پيسې ورته ورکړي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له هغه به ځوم د ناوې خونې ته بیول کیده ، دناوې خونه چې دناوې دخورلڼو ،ښځو او ماشومانو څخه ډکه وه مخکې لدې څخه چې ځوم دناوې خونې ته ننوځي د نجونو لـخوا به د ناوې دخونې ورپورې ساتل کیده چې ورسته دځوشیبو څخه ځوم نجنوته دشیرنې یانقدو پیسو په ورکولو سره د ناوې دخونې ور پرا نیسته او ځوم ته به د راتګ اجازه ورکړل شوه ، د ځوم په راتګ سره به په هغه باندې چاکلیټ ، نقل ،پتاسې او تورې پیسې له هرې خوا شیندل کیدې چې په خونه کې به سمدم غوغا جوړه شوه اوهرچا هڅه کوله چې ځانله په دې چور کې څه ترلاسه کړي او ځوم ته به پس له ډیرې ګڼوډې دا موقعه پیدا شوه چې دناوې تر څنګ ځان ورسوي او دهغې سره یوځای ودریږي٠

بیا به دکلي نجونو اوښځوله چمبې یاداریا سره اوازونه پورته کړل او په مستو سندرو او نڅا ګانو به یې محفل ته خوشحاله ښه ورکوله چې په همدې ډول پس له ډیرو ټوټکو اوروا جونو به په خوشحالي سره ناوې ډولۍ ته بدرګه کیده او د ټوپکو او تفنګچو په ډزو سره په ډیرخوشحالي دځوم کورته راوستله ٠
دځوم په کور کې مخکې له دې چې ناوې د ډولۍ څخه کوزه کړی د ډولۍ و مخې ته به یې پسه اویا چرګ حلالوه او دناوې پښه به یې په وینو سره کوله چې وروسته له هغې به ناوې د ډولۍ څخه د کوزیدوا اجازه ترلاسه کړه٠
د ناوې په کوزیدلو سره به د واده لمړۍ او اساسي مراسم ختم او ځوم کولی شول چې وروسته له ډیرو جنجالونو او کړاونویو څه ارام وکړي،خو سره لدې هم دناوې دریمه ، تخت جمعې او په اومه کې دپلار کورته تګ بیا دومره دجنجال او تشویش خبره نه وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه برخه
د نوي کال یاد نوروز میله:

د نوروز میله په لغمان کې لکه زموږ دهیواددنورو ولایاتو په شان په ډیرو شانداراو مراسموسره لما نځل کیدله ، د کلي هلکانو به هم په دی ورځ کې ځانګړي پروګرامونه درلودل، هغه داسې چې ټول به دکلي ومخې ته د ونودتازه ښاخونوسره چې د نوي کال په موسم کې نوی غوټۍ او پاڼې کړې وې راوتل او دکلي د هر کور د ور مخې ته دا ترانه په لوړاواز اوروله :

ګـل ګــل د نـــو روز
خدای دې درکړي شتمن روز
د شتمـــن روز برخه راوړی

ددې ترانې په اوریدلو سره به دکور خاوند دکوره څخه څه خوراکي توکي لکه وریجې ،غوړي، پیاز اونورهغه مواد چې د پخلي لپاره پکاریدل هلکانو ته نذرانه کول ، چې په همدی ډول هلکان به دکلي ټولو کورونو ومخې ته ورتلل او په کافي اندازه دضرورت وړ مواد به یې تر لاسه کړل۰

کله چې به یې مواد را ټول کړل بیا به هلکانو بشـقابونه ، دیګ ، کاسې ، کفګیر ،غوړي ،مالګه او مسالې دخپلو کورونو څخه راوړل او په مناسب ځای کې به یې دپخلی تدابیر نیوه ۰

ورو سته له هغه به هرڅوک یو کارته وګمارل شو ، چابه نغری جوړاوه چا به دسون لرګي برابرول ، څوک بـه په اشپزی بوخت شو ، چابه دناستی ځای برابراوه، او یوې ډلې به د تیګې اچولو مسابقه کوله او څوک به بیا دخپلې دتبعې ملګروسره په ګپ،شپ لګیاوه ۰

څو شیبې ورو سته به ډوډ ی تیاره شوه ،دسترخوان به هموار شواو هلکانو به په خوشحالي او خوندسره دنوی کال ډوډ ی یوځای نوشجان کوله ۰

دنوي کال یادپسرلي په موسم کې هوا معتدله او د تفـــریح لپاره مناسبه وي ،دښتې او غر ونه ، باغ او باغچې شنې او سرسبزه ، دغرونو په لمنوکې غاټول او ډول ډول خود رویه ګلان شنه کیږ ي چې داموسم او طبیعت لغمان ته ځانګړې ښکلا او رنګ ور ببښي ۰

دمهترلمک ع لمړنی ښوونځی:

محترمو لوستونکو !

کله چې مونږ دحیدر خانیو د کلیوالي ښوونځی څخه فارغ شوو ، ورسته دمهترلمک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړنۍ ښوونځی کې چې دده زیارت دکلي په جومات کې یې موقعت درلود شامل شوو ،دا ښوونځی زموږ
د کلي څخه تقریباالس کیلومتره لرې پرته وه چې موږ به هره ورځ دې ښوونځی ته پلې ورتلو چې دا و اټین په اوله کې ستړ ی کیدونکی وه خو بله چاره نه وه ، دکورنۍ غو ښتنه داوه په هر ډول چې وي موږ باید د درس او تعلیم نه بې بهرې پاته نه شو ۰

څه موده وروسته د مهتر لمک لمړنۍ ښونځی د ده زیارت د جومات څخه خپل اصلی ځای ته چې نوی یې دجوړیدو چارې بشپړې شوې وې او دزیارت دکلي په جنوب شرق او یو کیلو متری کې موقعت درلود انتقال شو ه ۰

دمهترلمک په لمړنۍ ښوونځی کې زموږ تمام همصنفیان په څلورم ټولګي کې شامل شول، دا ښوونځی دعمرزیو ،چارده ي دسیمو او دلغمان د ولایت په مرکز یت کې موقعت درلو د چې پوه او مجرب استادان یې درلودل ، دهغو د جملو څخه ښاغلی استاد علینګاری چې ډیر با احساسه شاعر هم وه، ښاغلی استاد عظیم خان چې د ریاضی استاد وه، ښاغلی مولوی صاحب فضل الرحمان خان، ښاغلی حسین خان چې په بزرګ مشهوروه، ښاغلی خواجه محمد خان ، ښاغلی ستارخان ښاغلی سر معلم صاحب حبیبالله خان ، ښاغلی محمد اجان، ښاغلی سرمعلم صــاحب غفورخان ښاغلی محی الدین خان او ډیر نور ښاغلي او د قدروړ استادان وه چې د هغوی له برکته ډیر شاګردان د پوهې او تعلیم لوړو مدارجو ته ورسیدل، او د وطن پرستي او پوهې په لباس سمبال ټولنې ته وړاندې کړل شول۰

لکه څنګه چې مخکې مو د ښاغلي علینګاري صاحب او د هغه د شاعرۍ په اړه یادونه وکړه لازمه ګنم چې دهغه دشاعرۍ په اړه څو کرښې اضافه کړم ۰ د استاد الینګاري اکثر اشعار د خوږ ژبی هنر مند پاینده او نورو سندر غاړوله خوا کمپوز شوی دی، برسیره پردې علینګاري صاحب زموږ دښوونځی دهنراوکلتورپه برخه کې پوره همکاري درلوده، په ښوونځی کې د قلمی دیوالي
جریدې او همدارنګه په ښونځی کې دترانې د ټیم فعالول او نورعلمي او فرهنګي پرګرامونو په مخ بیولو کې خاصه ونډه درلوده، دښوونځی دترانې ټیم هر سهار په شاګردانو تمرین کیده چې د ښوونځی په مراسمو او دولایت په رسمي محافلو او تجلیلونو کې زموږ دترانې ټیم خاص ځای درلود او ډیر ښه وطني ، با احساسه اشعار یې د ترانې تیم ته برابرول او شعرونه به یې په خپله لیکل چې دهغه له جملې څخه یوه ترانه چې څو بیته یې همدا اوس هم په ذهن کې راسره دي لیکم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان په پوهه کامل انسان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي
شرف حاصل شي علم او ادب نه
نه چـــې د مال او ملکو نصب نه
علینګاری به ســـتا په فرمان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي

زموږ د ښوونځی د ترانې ټـیم د دې ترانې په اورولو سره په هغه محفل کې چې د روښان په لیسه کې جوړ شوی وه لمړی مقام تر لاسه کړ۰
زموږ لپاره د مهتر لمک لمړنۍ ښوونځی په زړه پورې په دې وه چې دلته د حیدر خانیو د دهاتي ښوونځی په پرتله هر څه مرتب او منظم وه، درسي صنفونه ، منــظم تقسیم اوقات ، د هر مضمون لپاره مشخص استاد ، د ښونځی ادا ره او نور هر څه نوي وه۰ د ښونځی سیمه به هره ورځ د ښوونځی د ملازمینو په واسطه پاکه او اب پاشي کیدله ، شاګردان مجبور وه چې په ټاکلي وخت درس ته راشي او د ښوونځی نظم او مقررات مراعت کړي، که څوک به بې موجبه ناوخته ښونځی ته راغی او یا کومه بله بې دسپلینی به يې وکړه ، هغه ته به د اداري له خوا جزا ورکول کیده۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه برخه

د روښان لیسه

درنو لوستونکو !

موږ دمهترلمک په ښوونځی کې ترشپږم ټولګي پورې درس او تعلیم وکړ، کله چې د شپږم ټولګي څخه فارغ او شهادت نامې موترلاسه کړې نو د زده کړې د ادامې په مقصد زموږ ټول اسناد او سوابق دمهترلمک د لمړنی ښوونځی د اداري له خوا روښان لیسې ته ولیږدول شول او هلته په اوم ټولګي کې شامل او د نورو نویو استادانو او همصنفیانو سره اشنا شولو ۰

د روښان لیسه چې په هغه وخت کې په لغمان کې یوا ځینۍ لیسه وه د مهترلام د ښار په مرکز کې یې موقعت درلود چې دډیرولرې ځایونو څخه لکه دالیشنګ او الینګاردولسوالیو ، شمنګل
،عمرزایي ،چهاردهي، دقرغیو ولسوالۍ، مندروړ اونورو ولسوالیو، علاقه داریودکلیو اوبانډو څخه ورته زده کوونکي د درس او تعلیم لپاره راتلل، چې ورسته بیا د زده کوونکو دمشکلاتو په نظرکې نیولوسره په سنګره، قرغیو ،او مندروړ کې نورې لیسې جوړې شوې چې ددې لیسو په جوړیدلو سره د شاګردانو ستونزې نسبي کمی او هرچا کولی شوچې په خپلو نژدې سیموکې خپل زده کړې اوتعلیم ته ادامه ورکړي۰ اکثرا شاګردان ښوونځی ته پلی یا په بایسکل راتلل،د ترانسپورت امکانات ډیر لږو خلکوته میسر وه ۰
دروښان لیسه ډیره پخوانۍ لیسه ده چې تعلیمی سویه یې دمجربو استادانو په لرلو سره ډیره لوړه وه اوډیر فارغان یې لوړ دولتي او علمي مدارجو او منصبونو ته رسیدلي دي۰
پدې لیسه کې ډیر زده کوونکي په تعلیم بوخت وه ، هرې دوره یې درې یا څلور ټولګي درلودل د مثال په توګه د اوم ټولګي به داوم الف، بې ،جیم او یا اوم دال په نامه یادیدل ۰

د روښان لیسه د حیدر خانیو دکلیوالي او دمهترلمک دلمړني ښونځیو په پرتله ډیر توپیر درلود ، صنفونه نسبی مجهز وه ، په هر صنف کې دتغرونو په ځای میز او چوکی وې، زده کوونکي به په منظم وخت په دریشۍ کې ښوونځی ته راتلل،په ښوونځی کې ملي او نړیوالي ورځې لکه د د ښوونکی ، آزاد ی ، د مور او نورو تاریخی ورځو لما نځنه کیده ،ښکلي ډرامې به جوړیدلي چې شاګر دانو او استادانو به پکې فعاله ونډه درلوده ۰ دروښان لیسې استادان هریو ښاغلی عظیم خان ، ښاغلی مولوی صاحب طاهر خان چې په خطیب مولوی مشهور وه، ښاغلی ستار خان ، ښاغلی متین خان ، ښاغلی خانګل خان ، ښاغلی ضیاو الحق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ښاغلی عبدالرزاق خان او ډیر نوردقدرور استادان وه چې همیشه یې دشاګردانو سره په درسي مشکلا تو کې مرسته او همکاري لرله.

سیاسي کړې اوګوندي فعالیتونه:

درنو لوستونکو !

کله چې موږ به د ښوونځی څخه رخصت شو، نو زده کوونکي به ډلې ډلې د کور په لور روان شول او په لاره کې به ديني، علمي، سیاسي او اجتماعي بحثونه کیدل.
دشاګردانو یو ډلې به د درسونو په برخه کې یو دبل سره مرسته کوله، په ځانګړې توګه دلوړو تولګیو زده کوونکو د اوم او اتم تولګیو د زده کوونکو سره.

بلې ډلې به علمي او فلسفي بحثونه کول او یوشمیر نورو به بیا سیاسي بحثونه کول چې دمشخصې
موضوعګیرۍ یا ایډیالوژۍ لپاره یې کار کاوه، هغو به د کلو،باندو،ولایاتو،مملکت او په سیمه کې دخلکو حکومتونو او سیاستونو په اړه خپل نظر څرګنداوه، چې اکثرا دا بحثونه په هیواد او نړۍ په کچه د فقر،بدبختۍ او بیعدالتۍ په مدار څرخیدل.
یوې ډلې به دیوې سیاسي ایډولوژي څخه او بلې به بیا د بل سیاسي دریز او موضوعګیرۍ څخه دفاع کوله. ددې حالت څخه داسې معلومیده چې مختلفو پا رټیو اوګوندونو دځوانانو په مینځ کې دخپلو صفوفو دتقویې په مقصد کار شروع کړی وه.

دا بحثونه په زړه پورې په دې وه چې هر ډلې به په هیواد کې د بدبختیو عوامل په مختلفو نظرونو تحلیلونو او د یدګاهو کې څیړل او ځوانان یې په هیواد کې دیوې عادلانه ټولنې د مینځ ته راتګ په مقصد مبارزې ته را بلل او په همدې ډول به یې دخپلو علاقې وړ پارټۍ او تنظیمونو کې تنظیمول.
ځینو بیا د اسلام مقدس دین ته د خدمت په منظور او په وطن کې د اسلامی اصولو تدبیق په مقصد خلک جهاد ته را بلل او ددې ټولو بد بختیو اصلي لامل یې اسلامي اصولو ته مراعت کیدو دلیل باله او خلک یې ددې مقدس هدف دعملي کولو په مقصد په اسلامي لیکو کې تنظیمول او کفر سره یې دجهاد ناري پورته کړې وې.

ځینو نورو بیا د مارکس او انګلز د ایډولوژۍ طرفداران وه چې هغوی ددې بدبختیو اصلي لاملونه په وطن کې د طبقاتي ژوند موجودیت باله او داسې یې تحلیل کاوه چې موږ باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيربنا يا اساس ته تغير ورکړو ، او په وطن کې د عادلانه او انساني ټولنې د راوستلو لپاره کار وکړو او د همدې هدف لپاره يې خلک طبقاتي مبارزې ته د صلح اميزه لارې رابلل٠

ځينو نورو بيا د مارکسيستي سياست په تايدولو سره د قهر اميز سياست ترفدارو چې د مايوستانو په نامه ياديدل، بلې ډلې بيا ددې ټولو بدبختيو عامل د افغانانو په عدم اتحاد کې څرګنداوه او د ټول افغان ملت يووالی اوديو موټې افـــغانستان د جوړولو ادعا يې کوله او خلک يې اتحاد او اتفاق ته رابلل٠
پــــه همدې ډول هرسبا او ماسپښين د ښوونځی په لاره کې موږ دداسې بحثونو سره سر او کار درلود چې کله کله به دا بحثونو دومره مصروف ساتلو چې دا لس ، يولس کيلو متره منزل به را ته ډير ذغرده شو او ستړيا به مو لږه احساسوله٠

په همدې ډول په لغمان اودهيواد په نوروولاياتو کې د خلکو د پاکو اوسپيڅلو ،ملي ،وطني ،اسلامي او انساني احساساتو په ګټه اخستلو سره د سياسي پارټيو صفوف ورځ په ورځ تقويه او په هيواد کې د ډلو ، ټپلو ، تنظيمونو اوګوندونو لپاره تهداب ايښودل کيده چې ديو واحد وطن ، ديـــن او ايين خلک يې په مختلفو ګروپونو پارټيو او تنظيمونو تقسيم او دنفاق اوبـــدبختي کندې ته ګذار کړل، چې ورسته بيا ددې فعاليــتونو نتيجه زموږ هيواد والو په خپل سر سترګو وليده او احساس يې کړه٠

خوږ ژبی سندر غاړی مرحوم ماجتي
غواړم په دې برخه کې د خوږ ژبي محلي سندرغاړي مرحوم ماجتي چې دلغمـــان دچاردهي په سيمه کې يې هستوګنه درلوده ، دهغه د شخصي ژوند په هکله ستاسو توجه راوګرځوم :

ماجتي چې هميشه يې پاکې جامې په تن اود پالاوی لنګۍ شمله به يې نيغه دروله دموسيقي دډير الاتو لکه هارمونيه ، اکارديون، ماندولين ،ګيتار،وايلون ،شپيلۍ يا فلوت ،تنبور او نورسره پوره اشنايي او مهارت درلوده چې هميشه به ددغو الاتو دجملې څخه يو ورسره ليدل کيده٠
ماجتي هميشه د خوښيو په محفلونو کې خوږې سندرې کولې چې اکثره سندرې يې دمينې او محبت سندرې وې چې په ډېر سوز او ګداز به يې ويلې ٠
له سندرو څخه يې داسې معلوميده چې هغه به چيرې زړه بايللی وي، او د چاپه پټه مينه کې سوزيږي او همدې مينې دی شاعري ته هڅولی دی، چې په حقيقت کې همداسې هم وه٠ هغه به د خپلې پټې مينې اظهار په سندرو کې داسې کوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین چې شومه په ګل ببو
ستي يې کړمه په سرو لمبو

په رښتیا سره د ګل ببو مینې ماجتي ډیر زوراوه، د هغه دا سندره ډیره مشهوره شوه ، چې ور سته بیا په کابل رادیو کې چې په هیواد کې یواځینی رادیو وه ثبته شوې وه او همیشه به د رادیو له لارې اوریدل کیده٠ ماجتي ورسته ددې کړاونو په نتیجه کې په نا علاجه رنځ اخته شو چې دا نا علاجه مریضی د نری رنځ مریضې وه چې هغه یې د مرګ او نابودی لوري ته بیوه٠ داسې رنځ چې د علاج چاره یې نه وه ، هسې چې ورته لازمه وه دمعا لجې او تداو ي امکان یې نه وه برابر ، ماجتي هم دخپل را تلونکي په هکله ښه پوهیده ،هغه په یوه بله سندره کې چې شعریې خپل وه داسې ویل:

افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

د ځنکدن اخرسلګی دي ترماراشه اشنا
دا دواړه سترګې مې نیولي ستا دیدن لپاره
د رقیبانو په لمسون شولې له ماکناره
په اخرت کې زما لاس ستا په ګریبان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

زنې مې وتړه په لاس دازمادی وصیت
رابانديې وایه څوکرته کلمه دشهادت
روح مې دا ستا په انتظاردی رانه غواړې رخصت
زما په زړه کې دا داغونه د هجران پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دجنازی کټ ته مې چیغه کړه چې لاړی اشنا
سبا دوخته په مزارکې راته وکړه دوعا
زما په شناختې باندې وکړه دزړګي تسلا
زمادقبرخاورې تاته یو نشان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

داستا دسترګو په ګولی زړګی زما شوقلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسترگو اوښکی تویومه سات په سات دم په دم
که راتــه راکړې دوایــې د سرولبانوملهم
د ماجتــې ځينې اخر دغه جهــان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دا سندره زموږ په کليو او باندو کې ډيره مشهوره شوې وه او ورسته ماجتي دا سندره هم په کابل راديو کې ثبته کړه چې اکثرا د راديو له لارې اوريدل کيده٠
ماجتي د نرې رنځ په نتيجه کې په ځوانه ځوانی کې ورو ورو خپله روغتيا او صحي حالت له لاسه ورکاوه، د هغه څخه په يومحفل کې چا پوښتنه وکړه چې استاذه !صحت مو څنګه دی ؟
هغه په ځواب کې ورته وويل : چې نه مړ يم نه ژوندی ،خو بيا هم کوشش کوم ستاســو دخوښی لپاره څو سندرې درته ووايم او د خــپل د زړه خواله تاسو سره په سندرو کې وکړم٠
په رښتيا سره ماجتي خوږ اودميني ډک اوازدرلودچې دبده مرغه د ژوند کړاونو هغه ته نورموقع ور نه کړه چې دهنرپه هکله څونور ګامونه پورته کړي،اودخپلې مينې او ارمانوغوټی يې خلاصې شي٠
ماجتي د نرې رنځ په نتيجه کې ومړ ،د هغه مينه وال د هغه جنازې تــه ډير راغلي وه دهغه جنازه يې د چهاردهې د شاه ګذر بابا په جګې غونډۍ کې خاورو تـه ورسپارله ، نوکله چې خلک د جنازه څخه راوګرځيدل،کلي تـه درسيدوسره سم د هغه دا سندره چې :
افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په ښان نازک مخ د جــانان پــاته شو

په هماغه شيبه د راديوله لارې خپره شوه، خلکو له لرې څخه ددې سندرې په اوريد لو نور هــم غمجن شول او دحسرت او تا ثر اوښکې يې تر سترګو تويې شوې، او مرحوم ماجتي يې دخپلو هيلو او ارمانونو سره يوځای خاورو ته سپارلی وه، خدای دې وبښی او روح دې ښاد او آرام وي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

اومه برخه
حشر یا مشترک کارونه

حشر یا مشترک کارونه په سیموکې د بیالوپه پاکولو د سربندونو په جوړولو ، د شولو د
بزغلیوپه کرلو ، د سړکونو اولویو لارو په جوړولو او همدا رنګه په کلیو او باندو کې د
بامونو د کاګلولو ، د کروندې د محصولاتو په راټولولو ، په مړي او ژوندي او ډیر نورو هغه
کارونو کې چې د کلیو د اوسیدونکو په شریکه همکاري په یوټاکلي ورځ اویومعلوم
پروګرام سرته رسیږي،چې دا شریکي مرستې یاحشر د کلیو د اوسیدونکو اویا هم کله
ددولتي اورګانونو په غوښتنه ترسره کیږي.

په لغمان کې د چاردهي د سیمي لویه بیاله چې د بي بي حاجب د زیارت په ساحه کې د
الیشنګ د سیند څخه سرچینه اخلي او د راه دار یا سخي پله څخه ورسته دچاردهي د سیمي
دمځکو د خړاوبه کولو او په ورځیني ژوند کې دخلکو دګټې په اخستلو کې موهم اوحیاتي رول
لري .
ددې اونورولویو بیالو د اوبودعادلانه ویش او دګټې اخستلو په موخه هرکال نوی میراو
یادبیالي مسول ټاکل کیږي.
ټاکل شوی میراو دنده لري چې د بیالي ، بندونو اوسربندونو د جوړول اودهغو د فعالیت څخه
تل با خبره وي او د اوبو عادلانه ویش په نظر کې وساتي که نه نو د بې خبره اوبې انصافه میراو
دکارپه پایله کې دکلو د اوسیدونکو دنفاق اوشخړولامل ګرځي چې داشخړې او ستونزې کله
بیا په مرګ، ژوبلې او د سرونو په ماتیدوهم ختمیږي.

په لغمان کې دګرمیو په موسم کې دلوړوغرونو واورې اوبه کیږي او په همدې موسم کې ډیری
وختونه ګلی ،بارانونه ، تالنده اوبریښنا د سیلابونودراوتلو لامل ګرځي چې په ځینو
وختونو کې د مالي او ځاني تاوانونو ترڅنګ د فصلونو د خرابیدوسبب هم ګرځي.
داسیلابونه د دریابونو اصلي مسیرونه بد لوي ، لوې لوې ونې او کمرونه چپه کوي ، کورونه
او
ځاروي له ځانه سره په مخه کوي .
څرنګه چې سیلابونه دوچو دښتواو خوړونو څخه تیریږي چې شګې ، خاورې او بوټي له ځانه
سره لیږدوي چې دا خړ سیلابونه د دې سبب ګرځي چې دسیندنوپه استقامت لوی سربندونه
ویجاړ او بیالې د خاورواوختو په کیناستلوسره ډکې کړي چې د اوبو دبهیدو کمیت په بیالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کموي، په همدې د ليل کليوال هر کال د بيالو د بيا پاکولو او د سر بندونو د بيا جوړولو په تکل شريک کار يا حشر تر سره کوی.

څه وروسته کله چې د اليشنګ د سيند د اوبو سر چينې يا دغرونو د لوړو څوکو واورې د ګرمي د زياتيدو له امله اوبه شي نو د سيند اوبه هم ورو ورو کميږي چې وروسته بيا په دې لوی سيند کې ديوې بيالې په اندازه هم اوبه نه وي ، په همدې دليل د چارد هي د سيمې خلک مجبوردي چې د خپل د اړتيا وړ اوبه د الينګار د سيند څخه چې هميشه يې اوبه ډيرې وي استفاده وکړي هغه د اسې چې د الينګار د سيند څخه يوه بياله د الينګار د همدې د رې په غربی برخه کې دغونډيو له پاسه چې ډير له پخوا نه کيندل شوې ده د چارد هي د سيمې په شروع کې د اليشنګ د سيند سره يوځای کيږي همدا بياله هر کال د چارد هی د سيمې او سيدونکي د سر بند څخه ترميم او پاکوي او د اوبو د نشتوالي ستونزه په اوړي کې د حشرونو په سرته رسولو سره حلوي.

شفيع ماما يا دکلی نائي

زموږ د کلی نائي محمد شفيع نوميده ،هغه به د کلي د او سيدونکو او هلکانو د سر ويښتان ور اصــلاح کول.

د کلي هلکانو دلنډو ويښتانو سره دومره ليوالتيا نه ښودله خو مشران داوږدو

اولويو ويښتانو طرفدار نه وه ، هلکان يې مجبورل چې د سر ويښتان لنډ کړي خو سره له دې نائي به د هلکانو ويښته برابر او ښايسته جوړول، هغه به نه هلکان او نه مشران خپه کول.

شفيع ماما به د کليو هلکانو او او سيدونکو خبر په مياشت کې يو ځل اخيسته او د سر ويښتان به يې ورته اصلاح کول چې په اوجوره کې به يې د فصلونو د لوګډ په موسم کې په کروندو ګرځيده او خپله برخه د لو شوي فصل صدرۍ يا ګيډۍ تر لا سه کوله او وروسـتـه بيا د درمند د تللو په وخت کې هم نائي ته برخه بيليدله.

لکه څنګه چې مووويل شفيع ماما تنها زموږ د کلي نائي نه بلکه د چارد هي د نورو کليو او بانډو او سيدونکو نائي هم وه چې د فصلونو د لوګډ په موسم کې به د ډيرو غلو د انو څخه برخه مند وه، هغه به تل په کلو او بانډو ګرځيده او په سيمه کې به د ټولو پيښو څخه با خبره وه نو په کليو کې چـې به کومه د خوښي ، مړي يا ژوندی خبره وه هغه د نده درلوده چـې خلک خبر کړي .

د روژی مبارکه مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې په مبارکه میاشت کې د کلي سپین ږیري، ځوانانو او هلکانو ټول د روژه ماتې لپا ره د کلي جومات ته راتلل، روژه ماتی، خیرات یانذر به یې له ځانه سره جومات ته راوړه ، د جومات ومخې ته د ماښام د لمانځه د اذان څخه ځو شیبې د مخه د کلي هلکان او ماشومان را ټولیدل ،نو کله چې به ملا صاحب د الله اکبر اواز پوره کړ ، ټول ماشومان به د کلي په کوڅو کې په لوړ اواز ویل ، روژه ماته کړی د روژه ماتې اذان وشو چې په همدې ډول به ماشومانو او هلکانو د کورنیو روژه دارانو ته خبر ورکاوه تر څو هغوي په اطمینان سره خپله روژه ماته کړی .

د کلي او سیدونکي د ماسختن د تراویح لمونځونو ته هرو مرو راتلل د تراویح لمونځ زموږ له پاره ډیر په زړه پورې وه، هلکان به حتمي لمانځه ته راتلل خو تعامل دا وه چې هلکان به د لمانځه
په وخت کې د جمعې په ورستي صف کې دریدل.
هلکان به روژه نیولو ته هوسیدل چې د جومات ملا او د کلی سپین ږیرو تشویقول او ویل به یې چې په دې عمر کې روژه نیول ډیر ثواب لري او خدای پاک یې تاسو ته اجر درکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه برخه

لغمانۍ اوګره او د هغې ډولونه :

لغمانۍ اوګرې ،د پخولو ترتیب او د هغه ډولونو په اړه ښاغلي نجم الدين سعیدي په زړه پورې مطالب راټول کړي چې د سعيدي صيب ليکنې ته بې له تصرفه په دې برخه کې ځای ورکړ شوی دی ،هیله مندیم چې ددرنو لوستونکو د پاملرنې وړو ګرځي ۰

د پخولو ترتیب:

اوګره او د هغه د پخولو ترتیب ډیر ساده او اسان دی هغه داسې چې غنې وریجې د ګرمو اوبو سره پاکې پریمنځې کله چې وریجې بریمنځل شوې په ایشیدلو اوبو کې یې تر هغه ویشوي چې نرمې شي چې دغه نرمې شوې غنې وریجې داوګرې په نامه یادوي چې په لاندې مختلفو ډولونو ترې ګټه اخیستل کیږي ۰

لمړی-اوګره دکرتو سره:

کله چې اوګره پخه شي هغه په نا شکن یا عادي غوري کې را باسي او د غوري په مینځ کې ښکلي ځرخنی ورته جوړوي او پدې ځرخنې کې سولول شوې کرت چې مخکې یې په کرتمال کې سولولي وي ځایو ي   او بیا زیر غوړې ، واز ده یاعادي غوړي په ارکاره کې ښه سره کوي او په ځرخنې کې دسولول شوو کروتوله پاسه اچوي ،ورسته بیاپه غوري کې د اوګرې له پاسه سابه، شلغم ، پخه شوې وچه غوښه د لوبیا سره په ښکلي نظم ځا یوي او د دسترخوان په سر یې ګدي چې د تعامل سره سم هرغوري د دوو څخه تر درې کسانو لپاره او که د کورنیو اویا دمیلمنو شمیر ډیر وي په همغه اندازه د غوریو شمیر هم ورزیاتوي ۰

کله کله په اخر کې د اوګرې ځرخنی ورانوي او کرت او اوګره ګډوی چې هغه ګډه شوې کرت او اوګره بیاځانله خوند اوطعم لري ۰

دوم-اوګره دکنډ یا دغوا د عادي شیدو سره:

کنډ:هغه شیـدې دي چې غوا یې نوی خوسکی زیږو لی وي، پدې ډول اوګره کې په ځرخنې کې کنډ یا شیدې ځایو ي اوکله کله سره شوي غـوړي هم دپاسه پرې اچوي ۰

دریم -اوګره د مستو یا شړمبو سر :

داهم دهمغې اوګرې یوه بله نمونه ده چې په ځرخنې کې یې مستې ځایو ي۰

دشړومبو سره اوګره په شړومبه کې ګډوي او د نوش پیاز یا عادي پیاز سره ترې استفاده کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

٠

شړومبې او اوګره د لغمان په چارباغ کې ډیر رواج لري ، د دې سیمې خلک د شپې له خوا اوګره پخوي او د شړومبو سره یې ښه ګډوي ورسته د دې ګډې شوې اوګرې سرور پټوي او د بیالې تر غاړې یې د اوبو په سرګدي او د سهار له خوا تـوله کورنۍ په دسترخوان سر راټولیږي او یو ځای ترې استفاده کوي ٠

څلورم - اوګره د لاونډ سره :

لاونډ یا)کړو (یو مخصوص تعم دی چې د شړومبو څخه یې جوړوي هغه داسې چې د مستو شړمبه په یو ظرف کې اچوي او یو اندازه اوړه ورسره ګډوي تر څو اوړه په شړومبه کې ښه حل شي او په نغري یې ګدي تر څو ښه وایشول شي پس له هغه په ارکاره کې څه میده شوي پیاز په غوړیو کې سره کوي او په ایشل شوي شړمبه کې چې اوړه په کې حل شوي ورزیاتوي او د څمڅۍ سره یې نور هم خلتوي چې پـس له یو معین حرارت څخه خوندور لاونډ یا)کړو (ترې جوړیږي چې د الاونډ د اوګرې په څرخني کې ځایو ي او کله کله د سره شوي غوړي هم د پاسه پرې اچوي او په خوند او مزې سره ترې استفاده کوي ٠

پنځم -شوله :

شوله د غټو وریجو څخه جوړیـږي ، هغه داسې چې اول په غوړیو کې څه پیاز سره کوي او ورسته څه اوبه یا د پخې شوې غوښې ښوروا پکې ور زیاتوي کله چې دا ښوروا وخوټیدله پریمځل شوې غټې وریجې پکې اچوي چی پس له معین حرارت څخه ورته دم ورکوي او پس له هغه وازده په ارکـارۍ کـې سره کوي او د شولې د پاسه یې اضافه کوي چی خوندوره شوله تری جوړیږي ٠

د اوګرې یو بل قسم سبوناکه ده چې په شوله کې سابه ورګډوي او د سبوناکې به نامه خوندوره شوله تری جوړیږي چې د هغه د پاسه هم د وازدې یا غوړیو جغ باسي ٠

د اوګرې نور اقسام زموږ د ګران هیو ادو په نـور ولایاتو کې هم مروج دی لکه د پکتیا او خوست په مناتقو کې چـې د ډنډکي په نامه یې یادوي او پخول یې د لغمانۍ اوګرې سره فرق لـري ٠ همدا رنګه د کابل په شمال کې لکه ګلدره ، شکردره او غوربند کـې چې د شولې غوربندي په نامه یادیږي په هغه کې کوفته ، لوبیا او ترخه مرچ ور ګډوي٠

باید وویل شي د غټو وریجو رواج د شرقي هند و چین څخه افغانستان ته انتقال شوی چې د پخولو ترتیب یې د نورو هیوادو سره توپیر لري ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې داوګرې یا غټوو ریجو د استفادې ترڅنګ دمینو وریجو څخه چې د سرده دریدونې او یا ګرمه وریجو په نامه یې یادوي هم استفاده کیږي او دلغمان په مختلفو سیمو کې لکه د الیشنګ او الینګار په درو کې ، د چاردهي ، حیدر خاني ، ماشه خیل مندروړ ، قرغیو او ډیرونورو ځایو کې کرل کیږي .

لغمانۍ وریجې زموږ په وطن کې خاص شهرت لري او د هغه څخه خوندور پلو ، دمپخت ، شکربته او قابلي پلو پخوي چې زموږ د هیوادوالو دسترخوان ته ځانګړی خوند او رنګ ورکوي .

تیر یادونه

خـړ سیندونه سیلابونـه مـې یادیږي
د وطن شنه شنـه فصلونه مې یـادیږي

د ودونـــو او دودونـــــو رواجـونـــو
ها دیرې ها مـجـلسونــه مـې یادیږي

سندریزخوږې نغمې دحجرومینځ کې
ها ګـیسونــه او کـټونـه مې یادیږي

د مـــرغیوګـنه ګـونـه او سیـــلونه
د چق مق ټوپـک غږونه مـــې یادیږي

د قزلاقو اوپارمخــچو پــه موسم کې
د دامان د غره دامــونــه مـې یادیږي

په جوزا کـې د تـوتانـو په موسم کې
د فـصـــلونو درمنـدونـه مې یادیږي

مصلـــی اوددرمند شاخۍ په لاس کې
تورچنګړلوی لوی چجونه مې یادیږي

د دهقان په لاس چې تیګه دمیـزان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپکۍ او خجورونه مې یادیږي

د چینی نه د اوبو منګی په سر کې
ها د پیغلو کتارونه مې یادیږي

مړ او بل داو ربلکو الوتنې
د بامو د سر خوبونه مې یادیږي

په اختر کې د ځوانانو ډلې ډلې
ها میلې او اتڼونه مې یادیږي

د پی مخو ښکلو پیغلو بیر او بار کې
هغه لوی لوی زیارتونه مې یادیږي

رنګ په رنګ ښکلې جامې د طاعتونو
په مسجد کې ښه وعظونه مې یادیږي

څومره ښکلې څه ښایسته کلي باندې دي
جم او جوش د بازارونو مې یادیږي

یادول یې زیاتوي د زړه دردونه
افغاني ها تیر وختونه مې یادیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه برخه
په لغمان کې او سيدونکي قامونه او پرګنې

درنو لوستونکو!

دکتور محمد سعيد «سعيد افغاني» په خپل کتاب کې چې)زما ژوند (په نامه ياديږي او په کال) 1365 (هجري کې خپور شوی په لغمان کې اوسيدونکي قامونه او پرګنې په لاندې ډول شرحه او معرفي کړي دي:

اول: «ساپي»

په افغانستان کې د صافيو قوم يو لوی او مشهور قوم دی چې وايي ددوئ اول نيکه د قندهار دغوړي مرغی څخه راغلي دي او ددوئ نسبي سلسله د پښتنو په قامونو کې په درانيو باندي ګډيږي، وايي صافي په غلجيو نه ګډيږي بلکه د غلجيو سره د درانيو په وسيله وروګلوي لري .

دصافيو د قامونو غټې ريښې په لاندې ډول دي .

الف–ودير

ب-ګربز

ج–مسود

د «ساپيو» د قوم پرګنې په ټول افغانستان کې خپرې دي خو دافغانستان په شمالي برخه کې ، کوه «ساپي» محمود راقي ، کو هستان ، او تګاب ددوئ اصلي او مهم مرکزونه دي ا و په مشرقي کې د کنړ «ساپيان» شهرت لري او هغه ځای دخوکۍ په لسوالۍ ، با ډ يل،مز ار ، دپيچ په دره ، د سر حد څخه اخوا په سره کمر او د کنر په نورو سيمو کې اوسيري. ساپي به کامه کې لويه سيمه لري ، ساپي په لغمان کې دعمرزيو ، سالاب ، ګرګړ ،باړيخی ، صبر اباد ، په سيمو کې هستوګنه لري ، په الينګار کې نازي هم «سا پيان» دی .

وايي: چې په کوزه پښتونخوا کې وزير هم په اصل کې د ودير صافيو يوه ريښه او مسود يې بله ريښه ده .

دلغمان په عمرزيو کې صافيان په درې پلرونو تقسيم شويدي .

۱- د خير محمد بابا اولاده ده چې د خير اباد کلی يې مرکز دی او لاندې ريښې لري.

پايه خيل ، ياسين خيل ، تورخيل ، اياز .

۲- د عبدالمحمد بابا اولاده چې په ادو خيلو مشهور دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دابراهیم باباچې په ابرهیم خیلو یادیږي اوس په عمرزیي کې دخیر محمد بابا اولاده دیره ده خلک عاجز او په اقتصادي فشار مواجه دي، ولی دغه خلک ډیرزړه ور او په میړ انې شهرت لري.

دویم: د ساک ، سهاک:

دساک قوم د لغمان ولایت په مرکزي سیمو کې اوسیږي او ددوئ ریښې موسی خیل او شمشیر خیل دي اود افغانستان په نورو سیمو کې هم هستوګنه لري ۰

دریم - تره خیل:

دوئ د لغمان ولایت د تندیو په کلي کې اوسیږي او زیاتره یې دکابل شمال شرق خواته د ترخیلو په قریه کې هستوګنه لري چې ددوئ یو څو با اعتباره خلک د وخت ددربار قابچي باشیان وه او د پور اعتبار خاوندان کڼل کیدل ۰

څلورم: رستم خیل:

ددوئ څه میشته کورونه د لغمان د ارمل به قریه کې اوسیږي او څه نور یې کوچیان دي چې داوړي په موسم کې یخو سیموته ځي او په ژمي کې بیرته لغمان ته راځي،مالداري اوسودا ګري ددوئ کسب دی ۰

پنځم – خروټي:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې په جنوبي برخه او د افغانستان په نورو برخو کې اوسیږي او ډیر مشهور قام دی ۰

شپږم: عبدالرحیم زي :

دلغمان ولایت د مندروړ په سیمه کې اوسیږي او په کابل کې هم کورونه لري په دوئ کې ښه با همته خلک تیرشوي دي ۰

اوم -هودخیل:

دوئ په ودخیلو شهرت لري او د لغمان د قرغیو د ولسوالۍ په برخه کې لویه سیمه لري او پـــه کابل کې د کابل شرقي خوا ته اوسیږي.

اتم - جبار خیل:

دوئ دلغمان د قرغیو د ولسوالۍ په سیمه کې معزز کورنۍ دي. په دوئ کې د قامي ملي مشران اوتاریخي خلک تیر شویدي ۰

نهم - تره کي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دلغمان دولایت په ځینو سیمو کې میشته او کوچي کورونه لري او اوښانو او څارویو په روزنه مصروف دي او د افغانستا په غزني او قندهار کې شتون لري.

لسم - پشه ئي:

دوئ دلغمان ولایت تر څنګ یوه کلی لري چې د پشه ئي کلي په نامه یادیږي ، دوئ ځانته خاصه ژبه لري چې هغه هم په پشه ئي یادیږي . دغه ولس د الیشنګ د درې په لوړو برخو لکه دولت شاه او فراجغان کې هم او سیږي او په پشه ئي ژبه خبرې کوي ۰

یولسم - هزار میښ:

دوئ دلغمان ولایت د تیرګړو په علاقه کې پراته دي او غریبکاره خلک دي ۰

دولسم - میچن خیل:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې شمال ته یو لوی کلی لري دوئ هرې خوا ګرځي او د نظرانې په ټولولو کې مصروف او دښه مهارت خاوندان دي ۰

دیارلسم - ناصر:

دوئ دلغمان ولایت د مندروړ د سیمې په جنوبي برخو کې ، او همداغسې د کابل شکردره او د افغانستان په نورو سیمو کې اوسیږي دا خلک زړور او جنګیالی دي ۰

څوارلسم – اکاخیل:

دوئ هم دلغمان د عمرزیو دمنطقې په شمالي برخه کې میشته او کورونه لري د اوښانو او رمو روزنه کوي او د غره څخه لرګي راوړي او خرڅوي یې ۰

پنځلسم – دیګان) دهکان):

دوئ په دري خبرې کوي او کورونه یې د افغانستان په نورو سیمو کې هم شته ۰

شپاړسم – محمد زي:

دوئ ځای ځای کورونه لري او د محمد زیو پا د شاهي کورنۍ په وجه دوئ هر چیرې ښې آبادې ځمکې تر لاسه کړې دي ۰

اولسم - ریکا ګان:

دوئ دلغمان ولایت د چاردهي په علاقه کې محدود کورونه لري او دکابل ریکا خانه ددوئ اصلي مرکز دی.

اتلسم - عمرخیل:

دوئ دلغمان د چاردهي) شاه ګذربابا او قلعه اخوند کلي تر څنګ (کې زمینداره کورنۍ د ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کابل په میدان کې هم زیاتې ځمکې لري ۰

نولسم - وریا خیل:

دوئ د لغمان د ولایت د عمرزیو د علاقې په لر او بر کې هستوګنه لري او خلک یې کاریګر او دهقان کاره دي دوئ د کابل په پغمان او دبغلان دولایت په مرکز کې هم ځمکې او کورونه لري.

شلم – وردګ:

دوئ دلغمان ولایت د عمرزیو دعلاقې په جنوبي برخو کې او سیږي او په کابل کې د وردګو په علاقه کې مشهور قوم دی ، په دوئ کې ښه د کار او میړانې خلک تیر شویدي او د انګلیسانو داستعمار په مقابل کې د غازي محمدجان خان مبارزه د هیریدو نه ده دا قام تل په سیاسي جریاناتو کې لاس او برخه لري ۰

یو یشتم - تاجک :

دوئ په لغمان او د افغانستان په نورو ولایاتو کې اوسیږي ژبه یې دري ده۰ چې دفارسي ژبې سره لږ تو پیر لري. وایي دري د دربار څخه اخستل شوی او دا ژبه یو وخت د درباریانو ژبه وه ۰

دوه ویشتم– میرعلي خیل : دوئ دلغمان د باد پښ په علاقه او نورو سیمو کې اوسیږي ۰

درویشتم - نیازي:

دوئ دلغمان د ولایت داعلینګار په سیمه کې پراته دي ددوئ کورونه د کابل جنوبي خواته هم شته ، وایي دوئ د صافیو یوه ریښه ده۰ ځوک وائي: چې دوئ مستانه کورنۍ ده.

نیازي په کندوز اوخان آباد کې هم ځمکې اوکورونه لري ،چې غټ کلي ئې ملرغی نومیږي نیازي د پاکستان د پنجاب په سیمه کې هم ډیر شمیر او سیږي. نیازي د تخار ولایات د تالقان دمرکز او مربوطاتو کې لکه دقو لبرس په سیمه هم او سیږي ، خصوصآ په قو لبرس کې ډیرې ځمکې او کورونه لري.

څلورویشتم -اړوکي:

دوئ د لغمان د الینګار په منطقه کې اوسیږي او ددوئ تر څنګ خانۍ او اختیار خیلو په نامه نور پښتانه قامونه هم پراته دي ۰

پنځه ویشتم ـ الکوزي)الکوځي (:

دوئ په لغمان کې لږې کورنۍ پیدا کیږی مګر د افغانستان په نورو ولایاتو کې هم شته او مشهور قام دی۰

شپږویشتم: سادات:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم اولاده ده په لغمان کې ځای په ځای کورونه لري ، دوئ ته میران او پاچایان هم وایي په لغمان کې خواجه ګـان د ابوبکر صـدیق) رض («حضرات» او د حضرت عمر فاروق اولاده هم شته ۰

اوه ویشتم - لطف الله خیل: دوئ دلغمان ولایت د تیر ګړو خانان او هلته د سنګ تو ودې) سنګ تودو (د قریه اوسیدونکي دي۰

اته ویشتم – بابکر خیل : دوئ د لغمان ولایت د الینګار د سیمې مشهور خانان دی او په کابل کې هم کورونه لري ، او درباري خلک ؤ.

نه ویشتم – نورستاني:

په لغمان کې ددوئ کورونه شته خو د لغمان شمال ته د نور ستان سیمه یوه لوی ولایت دی چې اکثره یې په ځانګړې ژبه غږیږي)سانسکریت (، دوئ د امیرعبدالرحمن په زمانه کې تابع او مسلمان شویدي د امیر حبیب الله خان په دوره کې ددوئ ډیرې ښځې او نجونې دوینځو په توګه دهغه دربار کې خدمتونه کول. چې د امیر امان الله خان په دوره کې آآزادې کړل شوي۰

د نورستان دخلکو بچیان د امیر عبد الرحمن خان په دوره کې دربار ته لاره پیدا کړه چې په دې اثر ډیر پاخه او پوره خلک پکې وروزل شول چې بیا ورسته د افغانستان په اجتماعي ، ساختماني سیاست او ازادي په ساحه کې لوی رول درلود ، امیر حبیب الله په لغمان کې د قلع السراج تعمیر او باغ اباد کړ ، دا ځای په ژمي کې د امیر حبیب الله ژمني پلازمینه وه چې د بچې سقاو په وخت کې دا دملت په پیسو اباد شوی تعمیر وران او ویجاړ کړ شو ، امیر حبیب الله خان به د لغمان په کله ګوش کې هم میلې چړچې او شکار کا وه چې اخر هم هلته د شپې له خوا په خیمه کې د یو نامعلوم شخص له خوا وویشتل شو دده د مرګ څخه وروسته دده ځوی امیر امان الله خان باچا شو ۰

دیرشم – درګي: دوئ دلغمان ولایت په شمال شرق د شمنګل په قریه او د درګو د اوبو له پاسه کلو کې اوسیږي او کوچیان هم لري ۰

یو دیرشم – علی خیل:

دوئ د لغمان ولایت په شمال شرق د شمنګل او صابره ډوپې کلي کې اوسیږي او څه کورونه یې په کابل کې هم شته ۰

دودیرشم – ابراهیم خیل: دوئ د لغمان د ولایت د مندروړ په علاقه کې شاو خوا میشته دي ۰

دري دیرشم – محمد خیل : دوی د لغمان په ولایت کې هستوګنه لري ۰

څلور دیرشم – خیرو خیل : دوئ لغمان د ولایت د مندروړ په جنوبي ساحو کې پراته دي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دیرشم – قولان :

دوئ لکه د کوچیانو په شان کابل او مشرقي او په خاصه توګه کابل ، لغمان ته تګ راتګ کوي او د تجارت کسب یې درلود مګر اوس یې په کابل کې ډیر کورونه او تجارتونه پیدا کړي دي ۰

شپږ دیرشم – اهل هنود :

دوئ هم دلغمان ولایت د تیر ګړو په کلي کې ساکن دي او هلته ځانله درمسال لري چې خپل دیني مناسک هلته اجرا کوي دوئ هم تجارت پیشه دي او د تیرکړوپه پخواني بازار او اوس دلغمان په ولایت کې دوکانونه لري۰

درنو لوستونکو !

د لغمان په ولایت کې اکثر خلک په پښتوژبه خبرې کوي او په دوهمه درجه کې دري ژبه ډیروېونکي لري اونورې ژبې یې لکه پشه ئي او نورستاني او شاړي دي چې په اقلیت کې حسابیږي۰ دلغمان ولایت د قامونو او ولسونو په ریښو کې زیاتې مطالعې او څیړنې ته ضرورت دی او په اقتصادي ، جغرافیوي او تاریخي مسایلو کې یې بحث پوره ریسرچ غواړي ۰

په عمومي لحاظ د لغمان په ولایت کې د قومونو مختلفې پرګنې پیداکیږي او داسې معلومیږي چې دتاریخ په اوږدو کې په لغمان باندې ډیر مختلف انقلابونه ، تحو ولونه او تطورات راغلي دي ، خو ددې ټولو سره سره باید ووایو چې اوس هم دلغمان ولایت اکثره کورونه د ختو ، پخې یا خامو خښتو کورونه بې نقشې ابادې او په بې نظمه توګه عمومي ژو ند د مشکلاتو او لانجو سره مخامخ دی همدارنګه اوس هم هلته اکثرا د لمړ ی پیړ ی ددورې دودونه ،رواجونه روان دي ۰

د لغمان خلک د زیات طبعي ذکاوت لرونکي دي او خاوره یې د زراعتي او تخنیکي ښه بدلون لپاره اماده ده ۰په ډیر تاسف سره بایدووېل شي چې په لغمان کې دقامونواو پرګنو د نفوسو تراکم ، بې کاري او بې غوري زړه سوزونکی ده چې د قدرت خاوندان باید ورته جدي او خاصه پاملرنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه برخه
د لغمان په کلواوباندو کې د اخترونو رواجونه:

د لغمان په کلوکې د اخترونو دودنـه او رواجونه ډیر په زړه پورې دي، کلي وال د اختر په ورځو کې تفریحي پروګرامونه لري ، هلکانو ته یې مور او پلار نوې جامې رانیسي چې د اختر په سهار هر څوک خپلې نوې جامې اغوندي او د کور د مشرانو سره د اختر د لمانځه لپاره جومات ته ځي، کله چې د اختر لمونځ وشو نو د اختر د مبارکۍ لپاره د خپلو خپلوانو او دوستانو کورنو ته ځي ٠

په اخترونو کې د لغمان ولایت په مختلفو سیمو کې لکه د مهترلام بابا زیارت ، د ولایت په مرکز ، د تیرګړو په پخواني بازار ، داستاني کلي چې د چاردهي په سیمه کې موقعت لري، بي بي هاجره ، بي بي صیب، مندروړ ،قرغه یي ،الیشنګ او الینګار په ولسوالیو کې په زړه پورې پروګرامونه او میلې جوړیږي٠
د کلو هلکان د خپلو مشرانو سره میلې ته ځي ، رنګ شوې هګۍ جنګوي او د کور لپاره ماهي ،ځلوبۍ ،کجورې ، وچې او تازه میوې او نور خوندور خوراکي توکي د اختر مبارکۍ کور ته له ځانه سره راوړي ٠

مسلمانان په کال کې دوه مذهبي اخترونه لري چې یو یې کوچنی اختر دی چې د روژې د مبارکې میاشتې له تیریدو څخه وروسته راځي او بل لوی اختر دی چې د کوچني اختر څخه دوه میاشتې او لس ورځې وروسته راځي ٠

په اسلامي هېوادونو کې دغه دواړه اخترونه په ځانګړیو مذهبي او دودیزو مراسمو سره نمانځي چې په یادشوو هېوادونو کې د اخترونو مذهبی مراسم یو ډول او په دودیزو برخو کې له یو بل سره تو پیر لري٠

خلک د اختر له لمانځه وروسته خپل کورونو ته ځي په کور کې کشران مشرانو ته د اختر مبارکي ورکوي او بیا نږدې ګاونډ کورونو ته ورځي او له یوه کور څخه بل کور ته ورځي او د اختر مبارکي له یوې مخې پیل کیږي٠

که څوک د قرباني کولو نیت لري نو کوچنی حیوان لکه وزه او یا پسه په کور کې قرباني کوي او که څوک په لوی څاروي کې شریک وي لکه غوا ،غویي، اوښ، مېښه ،نو بیا په لوی څاروي کې اوه تنه شریک کیږي٠

د شرعي اصولو له مخې د قربانۍ غوښه په درو برابرو برخو ویشي، یوه برخه یې ځان لپاره جلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او بله برخه د بېوزلو لپاره او دريمه برخه د خپلو خپلوانو لپاره جلا کوي چې بېوزلو او خپلوانو ته په تقسيم سره غوښه ورلېږي٠

خو په ځينو سيمو کې بيا د قرباني غوښه په درو برخو نه ويشي. د خپلو او بېوزلو برخه د اختر په ورځو کې پخوي او هر څوک چې ورکره ورځي هماغه غوښه ورته راوړي ٠ د اختر په ورځو کې هغه خلک چې له يو بل نه خپه وي د لاسه کيږي او کينې له منځه وړي٠

ښځې او په ځانګړې توګه پېغلې نجونې د اختر په ورځو کې ډلې ډلې زيارتونو ته ځي چې له ډېرو لیرو ځايونو نه، مشهورو زيارتونو ته رواني وي او د ورځې ډېره برخه هلته تېروي٠

د اختر په شپو ورځو کې د خوارو شيانو اخېستل زيات وي ، ډېرى سوداګر کلچې، ميټايي، کيک او هګۍ راوړي او د روژې وروستۍ اوونۍ کې د همدې توکو د خرڅونې له امله بازارونه له ګڼې ګوڼې ډک شي

غواړم په دې برخه کې ستاسو توجه خپلې يوې لنډې ادبي ټوټې ته چې سر ليک يې دى کوم اختر؟ راوګرزوم :

کوم اختر؟

زموږ د کلي د ترورږمۍ مـــاښام ښخه څوشيبې د مخه د کلي يو تنکي لس کـــلن هلک خـــوشحـــاله بريښيده ،د هلک د خوشالۍ علت يو هم دا وه چې هغه د سبا ورځې د اختر د راتګ څخه خبر شوي وه٠ هلک ته د هغه مور او پلار د اختر لپاره نوي جامې، څپلې او واســـکټ رانيولــي وه چې هغه په همــدې ماذيګر قضاد سبا ورځې نوې جامې اودنـــږدې دوســتـــانو د اختر مبــارکـۍ تحفې په خپل وجود کې تمثيلولې او همدا وجـــه وه چې هلـــک ته يې خوشحاله ښه ورکـــړې وه، په رښتيــا سره کـــوم اختر چې ماشوم ته سبا راتلـــونکى وه، نه تنها هغه ته بلکې د کلي ټولـــو اوسيدونکو ته يې د خوشحالي زيـــرى ورکاوه.

هو ،کوم اختر ؟ د کوراو کلي اختر، او که د مهاجرو اختر، کوم چې د خپل کور، کلـــيو او بــانډو څخه لرې په پردي وطن کې لمانځي ؟ دا يو څـــرګنده خبره ده چې اختر هر چاتـــه هرچيرې او په هرځـــاى کې چې وي پوره او يا نيمه خوله خندا او خوښي وربښي.

نو اختر کوم اختر؟

دا د ځــوانــانــو د خـــوښيو اختر
د پيغـــلو نجـــنو د ټــــاليو اختر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کــور او کـــلـــي اخـــتـــر
چـــي لـــوړ دودونـــــــه لــري

د ســـپـــورا و پـــــــلـي اخــتر
ښــه رواجـــونـــه لـــري

دا د خـــوښيـــو اتـــنـــونو اختر
دا دخوشحاله ســـرودونـــو اختر

دی دبیوزلو کونډو رنـــډو اختر
د یتیـــمـــانو او بــربـــنـــډو اختر

د غريبـــانو او خـــانــــانو اختر
د مسلمـــانو دينــــــدارانو اختر

وي مبارک دې په تمـامو خلکو
وي برکـت دې په تمامو خلکو

ښه افغاني دود او رسمـونه لري
خدايګو چې ښکلي رواجونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسمه برخه
دلغمان د دترګړو دجامع جومات خطيب او د ازادۍ د لياري مبارز مولوي عبدالمجيد

لمړی

خدای بښلی دکتور محمد سعيد) سعيد افغاني (چې دلغمان د ولايت دترګړو دجامع جومات خطيب مولانا عبدالمجيد مشر زوی دی ، په خپل کتاب) زما ژوند (کې د هغه په هکله ليکي:

زما پلار مرحوم عبدالمجيد د لغمان ولايت دعمرزيو د قريې د خيراباد په کلي کې هستوګنه درلوده او د مولوي سيد اميرخوی وه ، مولوي سيد امير چې دخپل وخت کره عالم او د ښه ملي شهرت او اعتبار خاوند وه دلغمان په کله کوټ کې چې دعمرزيو دقريې څخه په جنوب کې تقريبا شپږ ميله لرې موقعت لري او سيده چې د خپلو شاګردانو درسي حلقه يې درلوده او د خپل عمر زياتره موده يې هلته تيره کړې ده او په هغه ځای کې علاوه د تدريس څخه د خلکو د مشکلاتو او پربلمونو په حلولو کې د زيات ولسي قدرت او اعتبار خاوند وه ۰ مولوي سيد امير هلته کله کوټ ته نژدې د علي خيلو په کلي کې چې د کوزې ډوپې په نامه يادېږي د يو مشهور عالم چې په صوفي صاحب مشهور وه دهغه د لور سره نکاح وکړه ، صوفي صاحب په منطقه کې دبا نفوذو اشخاصو څخه وه چې په ډوپې کې يې د ځلوښت جريبو په شا او خوا مځکه درلوده ۰

مرحوم مولانا سيد امير ډير شاګردان روزلي دي چې د هغې جملې څخه د تګاب ملا صاحب فضل او مرحوم د هدې صاحب نجم الدين اخونزاده چې په ملا بزرګ مشهور وه د يادولو وړ دي۰
مولوي عبدالمجيد صاحب به قصه کوله هغه وخت چې زه شاګرد وم امير عبدالرحمن خان نجم الدين اخونزاده د هغه د مشهورو ماذونانو سره د تندور خانې په سيمه کې بندي کړی وه ځکه چې هغه د ولسي اعتبار او شهرت څخه برخورداره وه، ملابزرګ چې دخپل وخت دير متقي او مشهور عالم وه زه هغه وخت د هغه تپوس ته جيلخانې ته لاړم او خبر مې ورکړ چې زه د مولوي سيد امير خوی يم او ستاسو ليدو ته راغلی يم ۰ همغه وه چې زه يې په ډير شوق وغوښتلم او په زياد اعزاز يې روغبړ را سره وکړ او شکر يې وويست چې د مولانا سيد امير صاحب ځوی دومره شوی دی چې زما پوښتنې ته راځي او له ما سره يې ډير لطف وکړ۰ زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادیږي کله چې زه د خپل پلار سره په ورستیو وختو کې تګاب ته لاړم زما پلار د ملا بزرګ صاحب د مقبرې پوښتنه وکړه دهغه قبر یې پیدا کړاو د اخلاص فاتحه یې پرې ولوستله ، د هغه په قبر یوه زړه ګنبده ولاړه وه ۰

وایي چې د مولانا سید امیر تر مړینې وروسته دهغه ځوی مولانا عبدالمجید ډیر وړوکی وه چې د خپل مورنی نیکه صوفي صاحب په کور کې پاته شوی وه ،ځرنګه چې مور یې هم په وړکتوب کې مړه شوې وه نو دده تربیه دهغه دمورنۍ نیا په ذمه واخستله ،چې هغه یوه ډیره پرهیز ګاره ښځه وه اواولاديې نه درلود نودمولوي صاحب عبدالمجید په روزنه کې یې پوره پاملرنه او اهتمام کوه ۰
څه مده نه وه تیره شوې چې د مولوی صاحب مورنی نیکه صوفي صاحب هم وفات شو او صوفي صاحب بل نارینه اولاد نه درلود او تربوران یې دیر ظالمان وه د هغه د کور مالونه یې چور اومځکه یې ترې ونیوله ۰
مولوی صاحب عبدالمجید به ویل ۰ زمونږ په کورنۍ کې زمونږ د پوښتنې څوک نه وه او زمونږ د پلار د تره ځوی محترم محمد شریف خان هم د خپل پلار فتح محمد خان څخه وړوکـی پاته شوی وه نو همدا دلیل وه چې د تربورانو د ناروا په مقابل کې مونږ بې وسې وو ۰

څه مده ورسته زما مادري نیا په ما باندې تعلیم شروع کړ ،دهیریدو نه ده چې د لغمان د صبر اباد مولوي سید عالم د ډوپۍ کلي ته زمونږ پوښتنې ته راغلی وه په ما یې ډیره مهرباني وکـړه او د نصیحت په طرز یې راته وویل ۰ پلار دې مشهورعالم وه ۰ ته ضرور باید د پلار ځای ونیسې ، ځه چیرته د کوم عالم سره دیره شه او صرف او نحوه او نور کتابونه ولوله کوشش وکړه چې وخت درنه عبث تیرنه شي ترڅو ښه عالم درنه جوړ شي۰

هغه ویل چې د مولوی صاحب سید عالم نصیحت په ما زیاد تاثیر واچوه او دده دلاربښونې سره سم مې په زدکړې پیل وکړ په یو ځای او بل ځای کې مې پـــه لږه مده کې صرف نحوه او بیا نور کتابونه ولوستل او بیا مې دمنطق اوحکمت دکتابونو په لوستلو شروع وکړه او د وخت د څخه مې زدکړه وکړه چې پوره په دې کتابونو کې لایق شوم چې زیادتره مشهوروعالمانو شاګردان به ماته دتدریس لپاره راتلل ۰ ما پدې تحصیل اکتفا ونکړه او د تحصیل او زدکړې په مقصد په ښیوه ، د لغمای په چهارباغ ، قرغیو او مزینه کې دیره شوم او وروسته لدې څخه دتحصیل په مقصد پیښور ته لاړم ،هلته په پیښور ارغشتو او اشنغرکې مې دمعنوي ، لوی منطق ، حکمت ، تفسیر ، احادیث ، فقه اصول ،میراث ،ریاضي ،تجوید او نور دوخت مشهورعلوم دښو پیاوړو استادانو څخه ولوستل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایی چې پــه هغه وخت کې چــا چې به مروج علـوم ولـوستل د وخت د مشهورو علماو بـه
ورته تصديق ورکاوه چې د استادی ور دی نو هغه ته به بیامـولوي صاحب ویـل کیده او د
مولویتوب پګړی به دده په سر باندې مشهورو علماو په ول تړله ، چې مولوی
عبدالمجيد هلته دا افتخار تر لاسه کړی وه ٠
د مولوي صاحب عبدالمجيد د سفر ملګري په دې باور وه چې هغه په ملګرتوب کې د پوره
اخلاص خاوند وه ، د ده له ملګرو او ملګرو لدې سره پوره وفا کوله ٠ زما مرحوم پلار مــولانا
محمد سعيد سعيد افغاني ليکې چــې زما نه یادیږي چــې زما د مــرحـوم پلار مولوي
عبدالمجيد څخه دې چا شکایت کړی وي ،ده به خپل ملګري ډیر په احترام یادول او په غیاب
کې به یې ستاینه کوله همدا وجه وه چې دده ملګروزما سره زما په ژوند کې د هغه په خاطر ښه
رویه درلوده ،ده به د خپلو ملګرو څخه خوږې قصې کولې او د خپل سفر ملګري به یې ډیریادول
او پــه دې جمله کې د مولوي محمد ابراهیم کامه وال ، مولوي الهام الدين چې د لغمان په
کــڅ کې د کجور ملا په نامه یې شهرت درلـود ، د چهارباغ مولـوي عبيدالله ، مــولوي محمد
عالـم ، او قــاضي عبدالقدوس د لغمان د چهارباغ څخه ډیرې ښې خاطرې حکایت کولې ،
همدارنګه مولـوي عبيدالله او مــولوي محمد عالم صاحب چې په اول کې د هغه د سفر
شاګردان وه چې په نتيجه کې ډیر ښه عالمان شول ٠

دې ویل د کجورو ملا صاحب په سفر کې د جمعې په شپو کې دیر ښه او خواږه اشعار او نعتونه
ویل او هغه وخت د هغه یو مشهور ورور وه چې هغه ښه متصوف او مشهور واعظ عالم وه ،هغه
په وعظ کې ژړل په مخ او ګیره به یې اوښکې روانې وې ، دې قصه کوله یو وار د اسې پیښه
شوه چې د کجورو ملا صاحب د غه ورور په وعظ کې ډیر وژړل خو کله چــې د وعظ څــخه
خلاص شــو نــو په یو خاص مجلس کې ورته وویل: وروره دا څومره زیــات ژاړې ، ژړل ښه کار
ندی سترګو ته دې تاوان رسوي او که نـه زه هم کولی شم چې خپل مړ پلار یا خپله مړه مور را
یاده کړم او له تا څخه ډ یر وژاړم ٠
مولو ي عبدالمجيد په ټولو مروجو علومــو کې تدریس کاوه خو په منطق او حکمت کې یې
ډیر شهرت درلودخو د عمر په اخر کې ددې د تصوف جذبه زیاته شوه نویې د تفسیر ،حدیث ،
فقه ، او تصوف علومو مطالعه زیاته کوله همدا وجه وه چې ټګاب مشهور متصوف اخونزاده
صاحب څخه یې د قادرې طــریقه وکړه ، ددې طریقې په ټولو اذکارو او اورادو کې د
مازونۍ مرتبې ته رسیدلی وه او د زیاتو مریدانو او مخلصانو خاوند وه٠

څرنګه چې د ښه تقوا او علم خاوند وه نو خلکو دی مجبور کړ چې د لغمان ولایت د تیرګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهور او جامع مسجد د خطابت وظیفه هم په غاړه واخلی ، پدې مسجد کې دی ډیر عمر دجمعې په ورځو کې موثرې خطابې ایرادې کړی دی چې دده شهرت د شاګردانو او مرید انو له لیارې نه تنها په لغمان او ننګرهار کې بلکه په ټول افغانستان کې زیات شو ،هغه ډیر ښه اواز او د ژبې فصاحت درلود او د ښه اخلاص او ګذارې خاوند وه ۰ نو همدا وجه وه چې هره ورځ له هرې خوا نه وربانډې د روحي او معنوي استفادې په منظور هجوم وه او دده په ديره کې به لنګر چلیده چې تراوسه پورې په لغمان کې زیات خلک دده د وعظ ،معقولې اونمونې روایتونه کوي۰

مولوی عبدالمجید د امیر عبدالرحمن د پادشاهي د وختونو قصې کولې چې په دې هکله یې داسې ویل: امیرعبدالرحمن په خلکو باندې زیات رغبت اچولی وه اویوا ځې دنوم څخه یې خلک بیریدل حتی هغه وخت چې هغه مړشو خلکو د ډارې ډیروخت دده د مرګ روایت قدرې هم نشو کولای ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسمه برخه

دلغمان د ترګړو د جامع جومات خطیب او د ازادۍ د لیاري مبارز مولوي عبدالمجید

دوم

مولوي عبدالمجید د وطن د استقلال او ازادۍ په مبارزه کې پوره او موثره برخه درلوده او د خپل قومي ځوانانو ،مشرانو ، شاګردانو او پیروانو سره د انګلیسانو په مقابل کې دډ کي ، تورخم او ناجي په سیمو کې جنګیدلی دی ۰هغه به ویل چې موږ به د شپې له خوا د انګلیسانو په عسکري کمپونو داړه اچوله چې په دې اثر به د انګلیس عسکر ډیرو لانجو سره مخامخ وه ده به ویل په هغه شپو او ورځو کـې چې صالح محمد خان عسکري افغاني منصبدار مـاتي وخوړه موږ برید پرینښود بلکه د غرونو په څوکوکې مو د شپې له خوا اورونه ددې لپاره بلول چې تر څو انګلیسي عساکر پدې پوه شي چې مجاهدینو د جهاد محاز ندی پرینښودلی او د مقابلې لپاره حاضر دي ۰

مولوي صاحب به ویل : د صالح محمد خان د تیښتې په وجـه پـه دغه ورځ او سباته د مبارزینو معنویات ښه نه وه خو دیني علماوو د مبارزینو معنویات تقویه کول او له بلې خوا مجاهد ینو ته د وطن د هري خوا زیات او تازه مرستې رسیدلې او په ټولو بریدونو کې ملي مقاومت ښه پیاوړی شـو چې پدغه برخه کې د ننګرهار او سرحدونـو د اوسیدونکو جذبات د هیرودو نـدی او نه د ساپیوو مهمندو ، شینوارو ، خوږیانو او دباجوړ ځوانانو سرښندنه به د یاده ووځي ۰

باید ووایم چې د بلې خوا دا شکست ددې موجب شو چې دپښتونستان د سیمو اوسیدونکي د انګلیس د استعمار په ضد را وپاریدل او د هـرې خـوا څخه دمیړاني اوجهاد غورزنګونه په ډیر جوش او خروش پیل شول ،همدا وجه وه چې انګلیس دې ته متوجه شو چې د اعسکري بریالیتوب نور هم لانجي زیـاتي کړې او عمومي احساسات یې ددوئ په ضد وپارول ، نو همداوه چې د خپل زیات ویر ي په وجه یې په هوایي بمبارد پیل وکړ او غوښتل یې چې په دې ډول په جنګیالیو کـې ویره واچوي خو دا کار نور هم خلک د مقاومت لپاره مصمم کړل او د شپې له خوایې په انګلیسي عسکر ي کمپونو باندې ډیر سخت یرغلونه تر سره کړل ۰

مولانا عبدالمجید ویل چې په دې جهاد کې ځما خـواږه خواږه ملګری او یاران شهیدان شول او یو واردا سې پیښه شوه چې زموږ داوسیدو په خاصې غونډۍ د بمونو اوریدل شروع شول چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیو بم په اثر موږ د خاورولاندې شوو خودنورو مجاهدینو په مرسته ژوندي له خاورو وویستل شوو ۰

هغه به د جهادکیسې زیاتې کولې او دخپلو افغانانو میړانه یې په هغه وخت کې زیاته ستایله ۰ ده ویل: افسوس چې د وطن په جهادکې دملی مبارزینو سره کافي وسله او ازوقه نه وه بلکه یواځې ددوئ همت اومیړانه وه چې مقابل محاذ ته یې ماته ورکړه ۰هو ، اکثره مبارزینو په نیم نس او نیمې تندې خپل د جنګ محاذ ساته ،چا سره شلخی توپک ، چا سره تفنګچه ، چا سره توره او دچا سره یواځې بیل او کلنګ وه چې د زمرو په شان به یې په اورحملې کولې ۰

ده به ویل: د ژوبلې او مرګ ډاره د چا سره نه وه بلکه پدې عقیدې وه که ژوندی وې د جهاد ثواب درپه برخه کیږي اوغازي به وې او که مړ شوې نود شهادت مرتبه مومې ۰
ده ویل: دوطن په جهادکې دمشرقي محاذیوازې ملي مبارزینو په برکت قوي پاته شوا وعسکري شکست او تیښته د مشرقي خلکو ته لکه د هیوا د د نورو سیمود مجاهدینو په شان د منلوړ نه وه بلکه دهغه وخت واقعات اوپیښې ددې ثبوت ورکوي چې ملي مبارزینو په یوه دوه ورځو کې عسکري خلا هم ډکه کړه باید ووایم چې د صالح محمد خان د تیښتې په وجه د ټولو عسکرو عسکري طاقت له مینځه لاړ نشو بلکه ډیر وړومنصبدارانو بې له کوم عسکري تنظیم څخه خپل د جهاد محاذونه کلک وساتل چې په دې جمله کې سور ناصري جرنیل دخپلو عساکرو سره د تورخم په محاذ کې په پوره میړانې جنګیده ۰

مرحوم محمد شریف کامه وال چې په نجم المدارس کې مدرس وه دا قصه زیاته کوله او ویل به یې چې دصالح محمد خان دتیښتې دوهمه ورځ وه ، زه په تورخم کې وم او په لیاره کې زخمي شوم حرکت مې نشو کولی خو نصیب دا وه چې په ما باندې سور جرنیل مسلح په اسپ سپور د خپلو عسکري ملګرو سره راغی ، زه یې پورته کړم او سور جرنیل دخپل ځان سره په خپل اسپ د شا له خوا سپورکړم او دی په انګلیسانو باندې ډیر له قهره لکه دزمري په شان غړمبیده ۰

ځما پلار مرحوم دکتور محمد سعید (سعید افغاني) لیکي: هغه وخت چې زه په نجم المدارس کې مدیر وم سور جرنیل ژوندی وه او د عمر په اواخروکې یوځل مدرسې ته راغی ما په خپله حجره کې میلمه کړ او دهغه ډیر احترام او قدر مې وکړ ، د شپې له خوا دده سره قرانکریم او د کارتوسو ډکه تفنګچه وه ۰ وایي چې دده عادت وه چې د عمرتر اخره یې تفنګچه له ځانه سره ګرزوله ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد سعيد) سعيد افغاني (ليکي چې ځما مرحوم پلار مولوي عبدالمــجيد به وعظ او تبــليغ دقرانـکريم د ايتونو او احاديثو په لوستلو په ډير خوارږه اواز کولو او ځای ځای به يې په مناسب ډول د جـلاالدين رومـي د مثنوي ،حافظ شيرازي ،ګلستان ، بـوستان او داسې نـورو کتابونو او د دپښتو شاعرانو شعرونه او منظومې په خوارږه اواز لوستلې ۰ هغه به د ميا عبدالکــريم صاحـب اشعارخوښول اوزيات به يې لوستل چې په هغه جمله کې يې دا بيت يې زيات لوسته:

اول دې خوب په بالښتو او باليـنچو کړه جانانه
اوس دې د ګورچينجي بازي کړي هر اندامه سره
: يا د حافظ شيرازي دا بيت
شب تاريک بيم موج ګرداب چـنين هايل
کجا دانند حال ما سبک ساران ساحل ها
:دا شعرونه يې د عمر په اخره کې زيات لوستل
همه با هوا و هوس ساختی
دمی با مصالح نپرداختی

همنشينان تو در کنج لحد خاک شدند
چشم عبرت بکشا خواجه اګر انسانی
:يا دا بيت
صبح صادق ملهم کافور دارد در بغل
ګر علاج زخم عصيان ميکنی بيدارباش

مولوي عبدالمجيد يوه وړکۍ کتابخانه درلو ده چې په هغه کې مختلف علوم موجود وه خو ده به په سفرکې خپل قرانکريم ، دلايل الخيرات او تنبنيه الغافلين کتابونه زيات له ځانه سره ګرزول او لوستل به يې ۰ ده به د تجهيد وظايف زيــات کول اوجذبو په حالاتو کې يې تصوفي اشعار ويلې او کله به يې ورسره ژړلې هم ۰

ده دنظم په کتابونوکې پوره مــهارت درلوداو د اشعارو ګلچين ور سره وه ، ده به دملي او وطني خدمت لپاره هم زيات کار کولو اودضرورت په وخت کې به يــې د بيچاره ګانو سره لازمه مرسته کوله ، دی د پوره جرت خاوند وه او په وعظ ، تبليغ ، جلسواو مرکوکې به يې په صراحت خپل تحليل وړاندې کوه او کله کله به يې ډيرغټ غټ خلک هم تـرټل خو په خلکو باندې دده قهر او غصه دده د اخلاص او بې الايشی په وجه بده نه لګيده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده سره د ډيرو خلکو اخلاص وه او دده د ليدو لپاره د ډيرو لرې ځايو څخه خلک راتله ، دې
به کله د تبليغ او اصلاح لپاره د لغمان درو غـروکلو او بانډو ته هم تللو او هلتـه به وربـاندې
زيات خلک را ټوليدل ، ده به اکثره په پښو منزل کوه چې کله به داس سورلۍ هم ميسره کيده ۰

هغه د پوره ذکاوت خاوندوه او ډيرو باريکيو ته متوجه کيده هغه به ويل: د خدای پاک مخلوق
سره د اخـلاص ژوند کول په کاردي او د اخلاص ثمره او نتيجه حتمي ښه په زړه پورې وي ۰
دې د ولايت او کرامت دعوانه کوله حـتی ويـل يې زه سره ددمره وظيفه کولو تر اوسه هم دکـوم
کشف او مکاشفي خاوند نه شوم ۰
ده دملاې لنګ د شورش په وخـت کې هغه وخت چې دامير امان الله خان په ضد انقلاب جوړوه
په پغمـان کې يوه لويه جرګه جوړه شوه د خپل قام او دلغمان د ولايت د علماو او دخلکو پـه
وکالت وکيل انتخاب شو او دهغه وخت په لويه جرګه کې يـې فعاله ونـډه درلوده ، دې پـه هغه
وخت کې پوهيده چې په امـير امان الله خان پاندې دکفر فتوا او په دې اثر د افغانستان څخه
دهغه وتل ښه کار نه وه ۰ هغه سره لدې چې د ديني پاکې جذبې خاوند وه دا استعمارد سيسو ته
ښه متوجه وه او د وطن د خير او سعادت لپاره ډير هوسيده ۰
هغه ددين څخه دناروا استفادې مخالف وه او ديني علماو لپاره يې په خيراتو ژوند کول نه
لوريده همدا وجه وه چې هغه به ويل :
کاشکې ديني علما علاوه د ديانته دخپـل رزق او روزی برابرولو لپاره کاراو کسب هم وکړي
او داسې نه چې دين ددنيا لپاره وسيله وګرځوي ۰
دې به ويل : دې عـاجـز اوبيچاره ته ګوره چې خپلې نفقې ته حيران دی خو په قرض او سود هم
خير او خيرات ورکوي او خپل ځان نورهم محتاجوي ۰اوويل به يې چې دې ملا او پيرصاحب ته
ګوره چې هرڅه لري خوبياهم د يو عاجز او فقير له لاسه خيراتونه اخلي ۰
ده په هر چا باندې دپـوره عـاطفې اوصلې خاونـد وه او دروحي جذبې په وخت کې به بل ډول
ښکاريده او په ځينو حالاتو کې به ور څخه دتاثر او انفعال چيغه او کريکه هم وتله ۰

هغه مـرحوم مجاهد نجم الدين اخنـدزاده صاحب ته عقيده درلوده همدا وجه وه چې کال کې بـه
يو ځل او کـله دوه ځله هډې ته دده قبر د زيارت دعا له امله تلو ، ده به ويل دا مـرحوم دخپل عصر
مبارز وه او دوطن دابادی او ازادی لپـاره يې نـه هيـريدونکي جهادونه او خدمتونه کړي دي ۰
مولوي عبد المجيد د تګـاب اخندزاده صاحب د مـخلصانو څخه وه او د هغه د ذهد اوتقوا زياتې
قصې کولې ، د نجم الدين اخندزاده صاحب د مشهورو ماذونانو لکه د سنګر شيخ صاحب ، د
بتخاک حضرت صاحب ، د اسلام پور شيـخ صاحب پاچا صـاحب ، د تـرګړو پاچا صاحب ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرکانو میا صاحب ، صوفي صاحب ،چکنور ملا صاحب اونورو علماو د تقوا ، اعتباراو شهرت قصې کولې ۰

مرحوم مولانا عبدالمجید په کال ۱۳۲۰ه ش کې د ژمـي په شپو او ورځوکې مریض شـو او یو څو ورځې پس له مریضي حق ته ورسید ۰

انا لله و انا الیه راجعون

د ده جنازه په ډیر اعجاز پورته شوه او په پوره احترام د لغمان د ولایت د عمرزیو د قریې د خیراباد دکلي په هدیره کـې خاورو ته وسپارل شو ۰

دی فوت شوخو دده دصالحو اعمالو نقش تر اوسه پاتې دی، اوس موږ دده روحي خوښي او ددی د ښه اعمالو دپیروی او هغه ته پرته له دوعا څخه بله چاره نشته ،نو الهی تـه موږ تـه دښې پیروي توفیق راکړې او دده په روح کې دې دخپـل رحمت فیضان زیات اودایم وګرځوې ۰

امین یارب العالمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسمه برخه

د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت

لمړی

د لغمان لرغوني تاریخ او جغرافیوي مــوقعیت پــه اړه څیړونکو او تاریخ پــوهانــو ډیرې څیړنې او لیکنې کړې چې پدې برخه کې د هیواد د معاصره څیړونکو او لیکوالا نو ښاغلي شهسوار سنګروال صیب او د ښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام د معتبره تاریخي لیکنو او همدا رنګه د انترنیتي پاڼو څخه په زړه پورې او کره مطالب راټــول شوي چې د دې مطالبو یادونه پدې برخه کې لا زم او ضروری ګڼل کیږي ۰ هیله ده چې د دې مطالبو په راټــولولو سره مــو د لغمان تاریخ او دهغه د جغرافیوي موقعت په اړه درنو لوستونکو ته د پام وړ معلومات برابر کړي وي ۰

لغمان (لمپاکا-لمغان)

جغرافیوی موقعیت :

لغمان د افغانستان د ختیځ ولایتــونو څخه دی چې شمال ته یې بدخشان ، سهیل لور ته یې ننګرهار او کــابل ، ختیځ لور ته یې کونړونه او لویدیز پلو ته یې د کاپیسا او کابل ولایتونه پراته دي ،د کیشت او کاشمونډ غره لویدیځ ته د لغمان ولایت د جنوب له خوا را نیولی دی هر څومره چې د لغمان ولایت د جنوب له خوا د شمال په لور پر مخ لاړ شي د ځمکې جــګوالی یې زیاتیږي ۰

لغمان د ځینې روایاتو له مخې د کابل څخه تر پیښوره تـوله سیمه رانیوله دا ځای د هغه پخوانۍ لیارې پــه سرپروت او یو مهم دمه ځای دی چې له سروبي څخه د باد پیچ یا باد پښ غاښې را پدې خوا په زیړانې دښته کې راتیر شوی او د الیشنګ او الینګار د رودونو د مخامخ کیدو په نقطه کې کوم ځای چې د نــیسا یا لرغونی ښار پروت وه رارسیږي او له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځایه ادینه پور یا دینپور ، نګاراهار او بله ځانګه یې د ګمبیري په دښته کې کنړونو ته ورغځیدلې ده ۰

دلغمان پراختیا ۷۲۱۰ کیلومتره مربع ده او د نفوسو شمیره یې ۳۱۰۶۵۱ کسانو ته رسیږي او په یو کیلو متر مربع مځکه کې یې ۴۳ کسه وګړي ژوند کوي ۰
دلغمان ولایت څلور ولسوالۍ لري چې د قرغیو ، الینګار ، الیشنګ او تنګراج ولسوالیو څخه عبارت دی همدارنګه دوه علاقه داری لري چې دولت شاه او منډول نومیږي۰ دلغمان ولایت ټول کلي ۶۴۰ دي ۰

د لغمان لرغونی تاریخ :

لغمان یو مهال دالینایانو د مربوطاتو څخه وه او همدا شان د بودایي مدنیت ددې سیمې مرکزیت بلل کیده او د اشوکایا دهندي یوریانو د کورنۍ پاچا د دورې دبرلیکونه او همدارنګه د درنتې ترخنګ د یو شمیر بودایي اثار ودرلودونکي دي هغه چې د څیړونکو او پوهانو د پوره پاملرنې وړ دي ۰
لغمان د افغانستان د نورو ولایتونو په څیر یومهم ولایت دی چې اوږد تاریخ لري د پخوانیو او زړو متونو له مخې د لغمان لرغونی نوم "لمپاکا "دی او د ګندهارا له هغو مهمو ښارونو څخه دی چې دټکسلا نه)تکزیلا (را واخله تر پېښوره او بیا ترکاپیسا او بامیانو پورې به پرې تګ اوراتګ کېده ۰
هغه مهم ښارچې په دغه لویه لاره اباد وو "نیکایه" یا "مینسه" په نوم یادیده.لرغونپوهانو د څیړنې له مخې ددغه ښاربنسټ هغه مهال د سکندر له خوا کېښودل شو چې نوموړی دافغانستان
د شمالي سیمو د نیولو نه وروسته دوهم ځل د هندوکش جنوب د پنجشیر د سیند په اوږدو کې له کاپیسا نه د نجراو او تګاو له لارې "لمپاکا "یعنې لغمان ته راورسید ۰

د لغمان ولایت د ختیزو سیمو په لاره کې د یونانې سکندر لپاره د پام وړ وو. نو ځکه یې د "مندوړ"او چارباغ ترمینځ کرغیو ته نږدې د "نیکا "په نوم ښار ودان کړ. یونانې سکندر د برې په موخه خپل پوځ په دوه برخو ووېشـه چې یوه برخه یې له لغمانه دده په مشرۍ د کنړ له لارې د سوات په لوراو دلښکرو دویمه برخه یې د جنرال "پرویکاس"او "هغستیون" په مشرتابه د کابل او لغمان سیند د جنوب اړخ لورته تر خیبردرې پورې پرمخ لاړ چې په پای کې د سکندر ټول ځواکونه په "اندس"یعنې دسیند رود په برخه کې یو ځای شول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغمان دلرغونتوب يوه بله مهمه بېلگه دا ده چې د لغمان د پلازمېنې نه ښايي د درې ميلو په واټن لويديز لور کرغيو ته نږدې د "شله ټک " د غره په لمنه کې هغه کښل شوي ډبر ليکونه چې په 1348 لېږديز لمريز کال تر سترگو شول ددغو ډبرليکونو له "ارامي "ليکدود نه دا ډاگيزه کيږي چې د "اشوکا " د مهال په واکمنۍ کې ښايي کښل شوي وي نو ځکه خو دغه ليکدود دهغه مهال يو ټاکلی زمان په گوته کوي٠

دغه دوه ډبر ليکونه چې د يوه ډبر ليک په څلورمه کرښه کې د (لمکان جتي Lemkan Jiti (نوم گورو له دې څخه دې پايلې ته رسيږو چې لمکان)وروسته لمغان(داوسني لغمان لرغونی نوم دی. که څه هم له دې نه دمخه د لمپاکا په نوم ياديده٠

اشوکا)د بندو سارا زوی او د چندراگوپتا لمسی(د موريا د کورنۍ دريم واکمن وو چې له هندوستان نه را او اخله تر ارغنداب پورې ځمکې يې لاندې کړې وې. د اشوکا ډبرليکونه هغه وخت د لويديزې نړۍ کارپوهانو ته مشهور شول چې لرغونپوه پوهاند)Marestunمارگستن) او)Altham التهم) وروپېژندل. چې وروسته بيا په دې برخه کې)Perclaned "پرکلند (هم په څېړنو او ژباړنو لاس پورې کړ ٠

په 1949 زيږدي کال د پوهاند "هنيگ " په زيار او نوښت د اشوکا په "ارامي " ډبرليک چې په لغمان کې تر لاسه شوی وو په دې اړه يوه اوږده او هر اړخيزه مقاله وليکله شوه چې د لرغونپوهانو له پاره ډېره د پام وړ وگرزېد ٠

څرنگه چې اشوکا يو روحاني شخصيت وو تل به يې د ټولنې اخلاقي اړخ ته پاملرنه کوله نوځکه به يې دا ډول ډبرليکونه کښل او په داسې يو ځای کې به يې دا کار کاوو چې د هرليدونکي پام به ورته را گرزېده٠ له لغمان نه سر بېره دا ډول ليکنې او انځورونه په کندهار، ننگرهار)درونټه(او ټکسلا کې هم چې ورته ښه لري کښل شوي دي٠

مشهور څېړونکي او تاريخپوه "بيلو "* وايي په هغه مهال به هندوانو گندهارا ته د "شمال جنت" وايه خو د بده مرغه چې د چنگېز د تاړاکونو له بابته هغه ډېرين ښارونه چې د اوسني مهال د خټينو خښتو په ځای ډېريني خښتې پکې کارول شوي وې)او هم هغه انځورونه او تصويرونه چې پکې ايستل شوي وو او ځانگړې ارزښت يې درلود (له مينځه لاړل ٠

د گندهارا اوسيدونکو هندوانو ته چې يو مشهور ټاټوبی يې لغمان وو که له يوې خوا دغه سيمه د طبعي ښکلا له بابته په زړه پورې وه خو له بلې خوا ورته د مذهبي دودونو له کبله هم د پام وړ وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه په لغمان کې د کندنو له مخې کوم اثار چې د بودیزم او برهمنیزم د مذهبونو په اړه تر لاسه شوي د ډېر ارزښت وړ وو نو ځکه یې د دې دوه لاملونو له پلوه ګندهارا د "شمال جنت " وګڼانه٠

دمخه مو یادونه وکړه چې لغمان په یوه لویه لار پروت ولایت دی او په لرغوني زمانه کـــې هم له سکندر نه را واخله بیا تر ګوډ تېموره پورې تیري کوونکـي دغې سېمې ته راغلي دي٠ د تېمور په اړه ویل کیږي چې د پنجشیر له لارې د لغمان الیشنګ ته راغلی و او غوښته یې چې د لغمان نورســـتان)بلورستان (تــه ځان ورسوي خو نورستان ته په لاره کې یې لس زره سر تیري له مینځه لاړل نو بیا یې د نورستان د سیند په غاړه د الیشنګ په ناجل کې یوه کـلا ودانه کړه چې اوس هم د تېمور کلا په نوم یادېږي ٠

ګوډ تېمور ځکه په ډېرې چټکۍ هغه مهال خپل ځوا کونه تر شا کړل چې سرتیرو یې په هغو غرونو او ګړنګونو کې جګړه ونشوه کولای او هره ګړۍ له مینځه تلل نو غوره یې وګڼله چې له دغه سیمې نه پښې سپکې کړي. نوموړي د کټور په دره کې هم یو ډېر لیــک کښلی دی چې دده د تیري نښه یې ګڼلای شو ٠
دا رنګه د لغمان په الیشنګ دره کې د امیر حبیب اله خان په مهال یو ډبرلیک چې د تاریخ نه دمخه پېر پورې اړه لري ترسترګو شوی دی چې پخپله امیر هم هغې کتیبې د لیدلو له پاره ورغلی وو چې عکس یې بیا د مارچ 25 نېـټـه)1917 م (چــې د وري لـــه پنځمې)1296 ش(سره برابره وه د سراج الاخبار په خپرونه کې خپور شو ٠

کومې انځور شوې کرښې چې په دغه ډبر لیک کې ګورو ښایي چې 5000 کاله دمخه د پخوانۍ ډبرې پېړیو پورې اړه ولـري څېړونکي په دې اند دي چې دغه کښل شـوې او انځور شوې کرښې له هغو کرښو سره ورته دي چې د سمنګانو په شپاړس)16 (کیلو متري کې تر سترګو شوې٠
د تېرې خبرې په ټینګار نه یوازې د ګوډ تېمور لښکرې نورستان ته نه دي رسېدلي بلکې د سکندر پوځونه هم نورستان تــه پــه لاره کې په ګونډو شول دا ځکه چې د نـــورســـتـــان طبـعي او جغرافیوي جوړښت داسې دی چې هېڅ بهرني پوځ نه دی ایل کړی٠

څېړونکو دا منلې چې د سکندر پوځونه بلورستان تــه نــه دي رسېدلي خــو هغه وخت چې سکندر لغمان ته ورسېد لکه د مخه مو چې وویل کرغیو ته نږدې یې یو ښار ودان کړ او دغه ښار په نامه یادېده چې دغه " Naisa نومیده هغه ښار ته نږدې وو چې د "نیسا " Naica چې "نیکا ښارد شرابو د ښار په نوم مشهور شو او مذهبي ارزښت یې هم د پام وړ وو. وایي چې دغه ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ته نږدې وو چېرته چې د الینګار او الیشنګ دواړه سیندونه یو ځای کیږي.

ځنې څېړونکي وايي چې د "نیسایا" ښار د کونړ په چغسرای کې ودان وو او هغه ځای ته نږدې وو چې د اسمار او پېچ سیندونه سره یو ځای شوي دي ولې ځنې لرغونپوهان وايي چې دغه ښار د ننګرهار په اډه نومي ځای کې اباد وو. "موسیو فوشه" په دې اند دی چې د "نیسه" ښار په کوزني لغمان کې چېرته چې د الینګار او کابل سیندونه سره یو ځای شوي دي ودان وو چې وو چې په تاریخ کې "دیونیزوس" Diwnaisah د ښار د ساتونکي نوم "دیو نیسه هم راغلی دی. په لرغونو تاریخونو کې د الینګار او الیشنګ یادونه ډېره " Diwnaisyus شوې ده آن په ویدي سرودونو کې هم د هغو لسو اریایي ټبرونو د نومونو په لړ کې چې د راوي)پنجاب(د رود په غاړه سره نښتي وو یادونه کړې. دا ټبرونه الینا)الینګار او الیشنګ(، بهالانه)د بولان د درې خلک(، شیوا)د سیند غاړې خلک(،پورو)د ګندهارا شاوخوا خلک(، انوپکتیه)د پښتنو ټبر(او نور وو.
ولې ځنې دبلورستان خلک هم الینابولي. یونانیانو ځنې میتولوژیکي پېښې له یونان نه افغانستان ته راوړي دي لکه چې د پرومته زندان یې د هندوکش په یوه سمڅه کې انځور کړی دی.

ولې پخوا تر دې چې یونانیان خپلې استورې افغانستان ته راوړي زموږ په هېواد کې د)Mahshwara مهشوارا(په نوم د نمانځنې)رب النوع(استوره وه چې د لوړو غرونو ساتونکی یې
باله. نو ویلای شو چې "دیونیزوس" د شرابو یوناني رب النوع نه وو بلکې دا هماغه " مهشوارا" د غرونو ساتونکی دی چې د غرونو په سرونو یې انځورونه تر سترګو شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوارلسمه او وروستۍ برخه

د لغمان لرغونی تاريخ او جغرافيوي موقعيت

د ويم

ځني څېړونکي د لغمان د لرغونتوب په اړه دا خبره هم کوي چې نو موړی ولايت د افغانستان د ځنو نورو سيمو او ولايتونو په څېرد هندوکش د لرغوني تهذيب له وارثانو څخه دی چـې پـه دوي کې خنجان، اندراب، شتل،سالنګ، پنجشير،نجراو ، تګاو ،کاپيسا ، لغمان، نورستان، چتــرال، سوات، باجوړ، دپامير د غره په لمنه کې مېشت او سيدونکي اونورد ببلګې په توګه يادولای شو ۰

د) هيوان ښنګ (له څېړنو نه ډاګيزه شوې چې د اومې زيږدي پېړی په نيمايي کې له کاپيسا او باګرام نه نيولې تر لغـمان او ننګرهار پورېددې سيمو او سيدونکود برهمنيانو ددودونو پــه رڼا کې خپل ځانونه په ايرو لړل او دا کار دکابل برهمن شاهانو هم کاوو خو د صفاريانو د ګوابنې له بابته د هېوادجنوبي سيمې له دغو پېروانو او پلويانو څخه پاکې شوې او د غزنويــانو په مهال کې له لغمان او جلال اباد څخه هم د دغه دود لمن ټوله شوه نوموړی وايي:

"زه چې 630 زيږدي کال په دوبي د پنجشير د رود په غاړه ننګرهار ته تلم د کابل او پنجشيردرودپه ګډونځي چې ورتيرشوم د کينړلاس خواته مې د لمپاکا)اوسنی لغمان(ولايت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. تر لمپــاکا چې ور تیر شوم "نگاراهارای ")ننګرهار (ته ورسیدم. ٠

کله چې د تګین کورنۍ الپتګین غزني ونیو او د "لویکانو " کورنۍ یې تر شا کړه نوموړی یو کال په غزني او زابلستان کې واکمن وو. دده له مړینې وروسته بیا غزني او ګردېز پاچا "لویک " د کابل شاه د زوی په مرسته تېرې وکړ خو د سبګتګین له لاسه یې ماته وخوړه. سبګتګین پوه شو چې د پښتنو پاچالویک سره دده جګړه پای نه لري نو د خپلې او ښیارۍ له کبله یې له پښتنو سره خېښي او خپلوي وکړه او ځان یې د هغوي زوم کړ. بیا نو د پښتنو په مرسته یې بست، زمینداور، تخارستان ، غور ، بامیان او زابل ونیو او همدارنګه د کابل د رود په غاړه د لغمان په سیمه کې د "جیپال" له لښکرو سره مقابله وکړه او د هغه سل زره لښکر یې د پښتنو په زور مات کړ او تر پېښوره پورې ځمکې یې لاندې کړې په دې اړوند نامتو تاریخپوه عتبي او ابن اثیر هم کاږلي دي چې غلجي پښتنو له نوموړي سره ډېره مرسته وکړه او دده ملګري شول٠

هغه وخت چې سلطان حمیدلودي د ملتان واکمن وو نو له لغمان نه ترملتانه دا ټولې ځمکې دده په واک کې وې. د نوموړي د واکمنۍ هغه لوری چې تر لغمانه پروت وو په "حدود العالم "کې داسې راغلی دی: "دا هغه سیمه وه چې د "لمغان "د سیند په غاړه پرته وه، لمغان یو ودان هېواد وو، د سوداګرۍ چارې په کې پرمختللې وې او ډېر سوداګر په دغه ښار کې مېشت او استوګن وو. ډېرو او سېدونکو لمغانانو به بوتانو ته عبادت کاوو. په لمپاکا کې ډېرې وریځې کیږي هوایې نرمه او پسته ده له ساز او اواز سره مینه لري، اوښیاران او تېز فکره خلک دي٠

د کابل مجلې 5 کال 6ګڼه کې هم د لغمان ولایت په اړه داسې لولو : "ددې سیمې ځنې برخې په هغه مهال کې د کاپیسا د پاچا تر لاس لاندې وې چې جنوب ختیز ته یې د ننګرهار لوی ښار پروت دی. "
دارنګه یو ځل بیا د حدودالعالم یادونه کوو چې د لغمان په اړه یې لیکلي دي: "دینور لمغان د سین پر دابله غاړه د لمغان د ښار په برابر یو بل ودان ښار وو چې د خراسان سوداګر هلته او سېدل ٠

د اسلام د سپېڅلي دین له خپرېدو نه وروسته لغمان)پخواني نومونه لمغان او لمپاکا (هغه او سنی نوم دی چې د لرغونو نومونو په ځای او س په همدغه نوم یادیږي. یوه ښېرازه غوړېدلې سېمه ده چې له پخوا نه ابادہ او سمسوره وه.
هغه کډوال چې د هېواد له بېلابېلو سېمو څخه را کډه شوي دي یو شمېر ډېر د بېلابېلو قومونو او توکمونو خیلو نه په لغمان کې ودان دي د اوسنیو سر شمېرنو لـه مخې په سلو کې 73

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه، په سلو کې 14نورستاني)که څه هم اوس نورستان مستقل ولایت دی (په سلو کې 12 پشه یي)شاړي (، همدارنګه نور ورونه قومونه لکه تاجک، عرب، هندوان، ګوجر، سادات او نور ددې ولایت اوسېدونکي دي. پلازمېنه یې د مهترلام ښار دی او مهمې ولسوالۍ یې الینګار، الیشنګ، قرغه یي او دولت شاه نومېږي.

دلغمان دا یادې شوې اولسوالۍ ځکه مشهورې دي چې د سکندر پوځونه کرغیو ته نږدې په یوه ودان ښار کې پراته وو.)الینا (لکه څنګه چې یې دمخه یادونه وشوه د آریایي لسو قبیلو څخه یوه قبیله وه چې په الینګار، الیشنګ، نورستان او د لغمان په نورو سېمو کې استوګن وو چې اوس یې هم)ګار- شنګ (د "الینا "لرغونی نوم خوندي کړی دی. دارنګه دلغمان دپلازمېنې مهترلمک)مهترلام (په اړه هم ویل کیږي چې پخپله هیوان څنګ هم د اګست په 15 نېټه په)630 زیږدي (کې د کاپیسا له لارې نه دې ځایته رسېدلی دی. ده ته ډاګیزه شوه چې دلته د لسوتیګو)ډبرو (په شاوخوا کې عبادت ځایونه جوړ وو چې د سیمې نوم یې "لان پو ")چې په سنسګرت کې لمپاکا (و. دلته دوه ډبر لیکونه هم وو چې د یوه ډبر لیک په دربمه کرښه کې د "لمک "توری کښل شوی وو. ښایي چې دغه د مهترلمک او یا مهترلام نوم وي او یا دا چې "مهترلام "نوم دی او "لمک ")لمکان=لمغان=لغمان=لمپاکا (یې تخلص دی چې په زړو متونو کې لمک =لمکان د اوسني لغمان لرغونی نوم دی.
سکندر چې کله هندوکش ته راورسید د غرونو دا لړۍ یې د نړۍ پای وګاڼه او دایې "قفقاز "د هندي قفقاز په صفت "کوکاکوس اندیکوس "وباله چې دهندوکش اوسنې نوم هم "اندیکس "نه مینځته راغلی دی.

هره خبره چې وي وي به خو کله چې سکندردلته را ورسېد ددې ښکلي ښار پاچا)Bacuse " بکوس (

چې دشراب و رب النوع وو له نوم وړي سره ولیدل او غوښتنه یې تر وکړه چې ددې ښار د اوسېدونکو ازادي ته درناوی وکړي.
سکندر بیا د "بکوس "غوښتنه او وړاندیز ومانه نو ځکه یې د تیري نه لاس واخست ... هغه مهال چې دسکندر پوځونه د لغمان له دغې سېمې نه په دوه برخو وویشل شول چې یو شمېر یې د سکندر په مشرۍ د کونړ له لارې سوات ته او بله ډله د خیبر له لارې روانه شوه. دا دواړه ډلې په اټک کې یو ځای شوې او د ټکسلا پاچا "امبي "ته یې ځواب ولیږه ، هغه هم له سکندر سره روغه جوړه وکړه خو د لغمان د واکمن په څېر یې خپل وړاندیز ورغبرګ کړ.

ځنې په دې اند دي چې لمک د لغمان لرغونی نوم دی او "مهتر "دمشر په مانا دی. "مهتر لمک "یانې د لغمان مشر یا پاچاوه. د ویدي په سندرو کې چې تقریبا 14 سوه کاله تر میلاد د مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اريايي رو حانيو نو او شعراوو له خواجوړ شوي دي، دلغمان نوم د "لامهک " په شکل ذکر شوی دی " سر محقق بختانی، ژبڅېړنه ، 210 او 211 مخونه داسې روايتونه هم شته چې هغه مهال لغما ن په لر او بر وېشل شوی و. کوزنۍ برخې ته يې " بهالانا " ويلې او برنۍ برخې ته يې "لامهکا ". د لامهکا اوسنی نوم لعمان او د بهالانا اوسنی نوم "بولان " دی چې دکرغيو ولسوالۍ پورې اړه لري ښايي دا خبره هم د حقيقت نه لرې نه وي چې پر دې خاوره به دا دوه توکمه اباد وو ۰

مهترلمک)ع(

مهترلمک د نوح)ع(پلار دی ښځه يې قينوش د نوح موروه . او په حقه پيغمبرتېرشوی دی نوح ع دحضرت ادم ع دکوزيدو څخه) ۱۶۴۲ (کاله وروسته پيغمبري ته رسېدلی. د لمک ع پلار «متوشلخ»، ښکه يې اختوخ اوغور نيکه يې« يارد» وو ؛کله چې د نوح ع کښتۍ کېنا سته يو شمېروګړي دمهترلمک)ع(او دده ورور نورلام) رح (او خورېې بي بي حاجرې سره يوځای د نورستان په لاره اوسني الينګارته راغلل،خلک يې حق دين ته رابلل او بيا په بېلابېلو ځايونو کې مېشته شول ۰

تاريخي روايات وايي چې لمک په لغمان کې وفات شو،خور او ورور يې هم په الينګار کې وفات شوي چې مشهور زيارتونه پرې جوړدي خورېې دهرمل او ميداني ترمينځ د بي بي حاجرې په نوم زيارت لري او وروريې نورلام صا حب د نورلام صا حب دره کې په زيارت کلي کې ښخ دی. ۰

په مهترلام بابا ، سلطان محمود يوه ښکلې ماڼۍ جوړه کړې،ځکه هغه څوځله خوب لېدلی ؤچې دی پيغمبردی او په دښته کې پروت دی همدا رنګه دمهترلمک د پيغمبري په هکله د مشهور روحاني شخصيت د کچوړي ملا صاحب وېناوې چې تل يې ويلې: هو !مهترلام با با په حقه پيغمبر دی هم د ثبوت وړ ده۰

دمهترلام با با د مزار خواته يو ستر باغ او حضيره)هديره (ده په دې هديره کې ستراومشهورکسان لکه: يوسف خان د غازي محمد نادر خان شهيد پلار، شهزاده فريدون،غازي محمد شاه خان بابکر خېل ،فيض محمد خان او نور غازيان ښخ دي. اوزيارتو ته بې خلک له لرې ځايو څخه راځي پخوا به له هنداوپنجا ب نه هم د لته خلک او ګرځندويان راتلل د پنجشنبې اوجمعې په ورځوبه په ځانګړې ډ ول دلته د سا ز، سند رو او مذهبي موسيقۍ په لس ګونو ډلې موجودې وې شپه او ورځ به يې مينه وال په وجّد او مستۍ را وستل دغه دود اوس هم په پسرلي کې لمانځل کېږي ۰

Www.Afghannang.Com
Afghannang@hotmail.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library